

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta

Sociálně právní ochrana dětí v souvislosti s rozvodem jejich rodičů

Bakalářská práce

Autor práce

Radmila Šimková

Vedoucí práce

JUDr. Martin Šimák, Ph.D.

2010

ABSTRAKT

Sociálně právní ochrana dětí v souvislosti s rozvodem jejich rodičů

Práce pojednává o sociálně právní ochraně dětí v rozvodové situaci jejich rodičů. Hlavním cílem práce bylo popsat úlohu sociálně právní ochrany dětí v případě, že dojde k rozvodu manželství, ve kterém žijí nezaopatřené děti. Druhým cílem bylo zjistit případné nedostatky platné právní úpravy sociálně právní ochrany dětí. V teoretické části práce je vymezeno pojetí rodiny, její charakteristika a základní funkce, dále právní vymezení rozvodu a jeho důsledky. Další kapitola pojednává o sociálně právní ochraně dětí obecně, popisuje její historický vývoj, orgány, principy a základní zásady. Sociálně právní ochrana dětí v rozvodové situaci je řešena v poslední kapitole teoretické části práce. Popisuje zejména úlohu kolizního opatrovníka. K naplnění cílů byl proveden kvalitativní výzkum, a to metodou nestandardizovaného dotazování. Jako technika sběru dat byl použit rozhovor. Výzkum probíhal na dvou odděleních sociálně právní ochrany dětí v Jihočeském kraji a zúčastnilo se jej celkem šest kolizních opatrovníků. Výsledky ukazují běžnou praxi a postupy kolizních opatrovníků při práci s rozpadající se rodinou. Stěžejní problém, ohrožující kvalitu jejich práce, spatřuji v nedostatečném personálním zajištění systému, kdy jsou kolizní opatrovníci vysoce zatíženi administrativními úkony, které pramení z neúměrného množství klientů připadajících na jednoho pracovníka. Navrhuji tedy posílit oblast sociálně právní ochrany dětí v souvislosti s rozvodem rodičů o další kolizní opatrovníky, čímž předpokládám zvýšení kvality posuzování poměrů rodin a hodnotnější návrhy a doporučení na svěřením dítěte do péče jednoho z rodičů, případně jiných forem výchovy pro dobu po rozvodu. Další zefektivnění oblasti sociálně právní ochrany dětí v souvislosti s rozvodem jejich rodičů lze vidět ve zvýšení pravomocí kolizních opatrovníků, zejména v případech, kdy je nutné rozhodnout v krátkém časovém úseku a nejedná se zároveň o závažné rozhodnutí. Věřím, že převedení některých pravomocí ze soudu na orgán sociálně právní ochrany dětí by ušetřilo čas i peníze.

Social and legal protection of children in connection with their parents' divorce

The work deals with social and legal protection of children in connection with their parents' divorce. Describing the tasks of social and legal protection of children in the case of dissolution of marriage in which unprovided children live was the main objective of this work. Identifying eventual shortcomings of valid legislation of social and legal protection of children was the second objective. Family conceptions, its characteristics and basic functions as well as a legal definition of divorce and its consequences are specified in the theoretical part of the work. Another chapter deals with social and legal protection of children in general; it describes its historical development, bodies, procedures and basic principles. The social and legal protection of children in divorce situations is solved in the last chapter of the theoretical part of the work. Tasks of a guardian ad litem are particularly described there. To meet the objectives, a qualitative research was made, namely with a method of non-standardized questioning. An interview was used as a technique of data collection. The research was made in two departments of social and legal protection of children in the South Bohemian Region, and six guardians ad litem in total participated in it. Results show common practices and procedures of guardians ad litem when working with breaking families. I see a fundamental problem, threatening the quality of their work, in insufficient staffing of the system when guardians ad litem are overloaded with administrative operations that stem from unproportional quantity of clients falling on one worker. Therefore I suggest to strengthen the area of social and legal protection of children in connection with parents' divorce by another guardians ad litem and thus I suppose increasing the quality of evaluating rates of families and more valuable proposals of resigning the child to the care of one of the parents, eventually other forms of upbringing for the time after divorce. Further increases in efficiency of the area of social and legal protection of children in connection with divorce of their parents can be seen in increasing competencies of guardians ad litem, especially in cases, when it is necessary to make decisions in a short-time period and it does not concern serious

decisions at the same time. I believe that the transferring of some competencies from courts to authorities of social and legal protection of children would save both time and money.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Sociálně právní ochrana dětí v souvislosti s rozvodem jejich rodičů vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 6. května 2010

.....
Radmila Šimková

Poděkování

Za vedení při zpracování bakalářské práce, za cenné připomínky a odborné rady děkuji vedoucímu práce JUDr. Martinu Šimákovi, Ph.D. Děkuji i všem respondentům, kteří se zúčastnili výzkumu a věnovali mi svůj čas. Velký dík patří také mé rodině za podporu v průběhu celého studia.

OBSAH

1 SOUČASNÝ STAV	11
1.1 Rodina	11
1.1.1 Charakteristika rodiny	11
1.1.2 Základní funkce rodiny	12
1.1.3 Rodina jako socializační činitel	14
1.1.4 Současná rodina	14
1.2 Rozvod	15
1.2.1 Právní úprava	16
1.2.2 Rozvod a jeho důsledky	17
1.2.3 Rozvodovost	20
1.3 Sociálně právní ochrana dětí	23
1.3.1 Historie sociálně právní ochrany dětí na našem území	24
1.3.2 Pojem sociálně právní ochrany dětí	24
1.3.3 Komu je určena sociálně právní ochrana	25
1.3.4 Orgány sociálně právní ochrany dětí	26
1.4 Sociálně právní ochrana dětí v rozvodové situaci	29
1.4.1 Kolizní opatrovník	29
1.4.2 Pokračující spor o dítě	30
2 CÍL PRÁCE A HYPOTÉZY	33
2.1 Cíle práce	33
2.2 Hypotézy	33
3 METODIKA	34

3.1 Použité metody a techniky sběru dat	34
3.2 Charakteristika výzkumného souboru	35
4 VÝSLEDKY	36
5 DISKUSE	43
6 ZÁVĚR.....	62
7 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	64
8 KLÍČOVÁ SLOVA.....	72
9 SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	73
10 PŘÍLOHY	74

„Co je dobré pro oba rodiče, je dobré i pro dítě.

Co je dobré pro dítě, jsou oba rodiče.“

*(základní teze skandinávského modelu
opatrovnických regulací)*

ÚVOD

Rozvod manželství může být v různých kulturách zcela odlišný. V České republice je poměrně dostupný. Zda je to správně, je otázka. Všichni jistě znají pořekadlo „co člověk, to názor“. Toto platí ve všech oblastech života, manželství a rozvod nevyjímaje. Smyslem mé práce není hodnotit, zda rozvod je či není správné řešení rodinných krizí. Byl by to názor velice subjektivní a nechci ani nějakým způsobem soudit rozvádějící se páry. Domnívám se, že velké množství manželství končí rozvodem proto, že manželé, u kterých vyprchalo prvotní okouzlení a vášeň, již nemají zájem nebo neumějí řešit své problémy a protože je pro ně rozvod vcelku jednoduchým řešením. Zároveň však věřím, že v některých manželstvích je rozvod nezbytným a mnohdy vysvobozujícím řešením. Co ale dělat, když jsou v rodině děti? Partneři velice často zvažují, jestli mají manželství zachovat, aby děti měly oba rodiče, nebo zda se nechat rozvést a na výchově dětí se vzájemně dohodnout. Jsou-li v rodině nezletilé děti, je třeba, aby na ně bylo pamatováno a aby byly chráněny před spory svých rodičů. A proto je tu kolizní opatrovník. Nezajistí dítěti usmíření rodičovského páru a spokojené bezstarostné dětství v úplné biologické rodině. Může však přispět ke zmírnění konfliktů mezi rodiči, a tím dítě ochránit před takzvanými tahanicemi a jinými nepříjemnými situacemi spojenými s rozchodem rodičů. Kolizní opatrovník je zde pro dítě. Rozvod manželství představuje v životě manželů a celé rodiny zásadní změnu. Je to velmi stresující záležitost. Netýká se pouze života partnerů, ale především také jejich dětí. Statistiky mluví jasně. Podíl manželství končících rozvodem se stále mírně zvyšuje. Kdo by neznal alespoň jednu rodinu, která svoji krizi řeší rozvodem? Každým dnem se rozpadají další a další rodiny. Mohou za to děti? Ve většině případů jistě ne. Mnohdy mají partneři jiné hodnoty, jiná

očekávání a neumějí je vzájemně sladit. Východisko často vidí právě v rozvodu. Pro manžele je rozvod určitě velmi nestandardní a bolestivou situací. Ale jak najednou přijdou děti k tomu, že před usnutím dostanou pusku jen od mámy nebo jen od táty? Kde je druhý z rodičů? Rozvod nebolí jen partnery, kteří se rozcházejí. Rozvod bolí také jejich děti. A to nejen v době, kdy žijí pouze s jedním rodičem. Velmi nepříjemná může být i doba před rozvodem. Mnohé děti jsou svědky rodičovských hádek, napadání, tahanic a dohadů, co bude s dětmi po rozvodu. I tato doba na ně má negativní dopady. Jak říká André Maurois, francouzský literát, rodina dokáže člověku ublížit jako žádná jiná lidská skupina. Je třeba, aby za dítětem někdo stál. Je potřeba jej chránit. V těchto situacích je to právě kolizní opatrovník, který chrání blaho dítěte, jehož rodiče se rozvádějí, a podporuje rodiče v dohodě, která bude v souladu se zájmy jejich dětí.

Rozvod je bohužel součástí každodenního života dnešní společnosti. A protože rodina je základní jednotkou státu a klíčovým prostředím pro výchovu dalších generací, je nutné se jí věnovat. Smyslem této práce je přiblížit tematiku rodiny a rozvodu a popsat funkci kolizního opatrovníka, který může v mnoha ohledech rodině a tím i celé společnosti pomoci.

1 SOUČASNÝ STAV

1.1 Rodina

Rodina má neobyčejně významnou pozici mezi všemi malými skupinami založenými na osobním vztahu. Její význam spočívá zejména v procesu socializace. Klíčová role rodiny je spojena s její funkcí předávání návyků nutných pro život ve společnosti. Je to první skupina, jejímž členem se člověk stává hned ve chvíli svého narození. Rodina slouží také jako model vzájemné náklonnosti a pomoci (36).

1.1.1 Charakteristika rodiny

Rodina je v lidské komunikaci velmi často používaným pojmem. Co však přesně znamená (33)? Podle Hrušákové je rodina tradičním prostředím utváření a reprodukce sociálních vztahů. Je sociální skupinou, která formuje osobnost člověka a jeho sociální charakter. Velmi obecně můžeme rodinu charakterizovat jako malou skupinu osob, které jsou navzájem spojeny manželskými nebo příbuzenskými vztahy a společným způsobem života. V každém typu společnosti, dokonce i v těch nejchudších společnostech je zaznamenána péče o děti a přestárlé příbuzné jako součást rodinných vztahů. Jako zprostředkující článek mezi společenskými a individuálními zájmy je nezastupitelnou i když proměnlivou institucí, plnící ve společnosti významné funkce. Všechny historické pokusy nahradit rodinu něčím jiným doposud ztroskotaly (16). Kdekdo je zvyklý používat pojem rodina i ve smyslu neohraňčeného příbuzenstva manžela či manželky, matky nebo otce. Odborně se pojem rodina používá na označení následujícího útvaru. Rodina je skupina dvou a více osob žijících spolu v jedné domácnosti, které jsou spojené manželskými, pokrevními či adoptivními svazky (33). Profesor Matějček rodinu charakterizuje jako nejstarší lidskou společenskou instituci, která vznikla již v pradávných dobách. Na otázku, co je to rodina, odpoví podle něj jinak právník, jinak sociolog, jinak demograf. Ale co nám k tomu řekne dítě samo, či co by nám řeklo, kdyby to dovedlo vyjádřit naší dospělou řečí? Musíme se ho ptát trochu oklikou, tj. psychologickými testy a rozbořením jeho vlastních spontánních nebo navozených projevů. Z pozorování vyplývá, že z hlediska dítěte nejsou vnější znaky

rodiny příliš důležité. Má-li se dítě vyvíjet po duševní a charakterové stránce v osobnost zdravou a společnosti užitečnou, potřebuje vyrůstat v prostředí stálém a citově příznivém, vřelém, přijímajícím. A takovým prostředím by tedy především měla být rodina. Dítě za své rodiče přijímá ty, kdo se k němu chovají mateřsky a otcovsky – a je pro ně zcela nepodstatné, zda tihle jeho lidé na to mají či nemají potvrzení z porodnice. Svoji roli tu hraje škola, hřiště, kamarádi, přátelé, zaměstnání atd. Ale rodina má přece jen výsadní postavení. Stojí na začátku a má možnost ovlivňovat vývoj dítěte v jeho nejcitlivějších fázích. Nejpřirozenějším způsobem a nejvydatněji může uspokojovat základní psychické potřeby dítěte. Je modelem mezilidských vztahů, kterým bude poměřovat všechny vztahy další, do nichž samo vstoupí. Zřejmě nejvýznamnější potřebou je potřeba životní jistoty. A podle úrovně jistoty, kterou zažívá v celém svém společenství, si vytváří jistotu svou, tedy sebe-jistotu, sebe-vědomí. Rodina by tedy měla znamenat pro dítě základní životní jistotu (31). Jak uvádí Národní zpráva o rodině, nalézt odpovídající definici rodiny je obtížné nejen s ohledem na různé oblasti použití tohoto pojmu, ale i vzhledem k proměnlivým hodnotovým východiskům v závislosti na kulturním a civilizačním prostředí dané společnosti. Podle této zprávy je rodina v nejširším pojetí chápána jako celek rozličných konstelací takové formy života, která obsahuje minimálně dvougenerační soužití dětí a rodičů, má trvalý charakter a vykazuje pevné vazby mezigenerační a vnitrogenerační solidarity. Rodina jako sociální celek spojený na základě příbuzenské mezigenerační vazby je v tomto pojetí morfostatickou sociální institucí, která jako taková existuje v každém kulturním prostředí a je v něm sociálně uznávána. Další konkrétní znaky rodiny považované za její nezbytné charakteristiky jsou variabilní v závislosti na sociokulturním prostředí a na konkrétních formách rodinného soužití přítomných v čase a prostředí (37).

1.1.2 Základní funkce rodiny

Funkce rodiny se vyvíjejí v souvislosti se společenskými změnami a proměnou kulturních faktorů, které ovlivňují postavení rodiny ve společnosti i vztahy uvnitř rodiny. Moderní rodina pozbyla některé ze svých dřívějších funkcí. Jiné funkce pouze ztratily (popř. získaly) na důležitosti (6):

A) Biologicko-reprodukční funkce

Má zabezpečovat udržení života početím a porozením nového člověka. Někdy se označuje též jako funkce sexuální, která odděluje sexuální aktivity „pro radost“ od sexuálních aktivit „pro reprodukci“. Tuto funkci je možné uplatnit i mimo rodinu, avšak pouze v ní nabývá svůj plný význam: kromě přivedení dalšího dítěte na svět mu také zabezpečí potřebné podmínky života a jeho další vývoj **(10)**.

B) Ekonomicko-zabezpečovací funkce

Ekonomicko-zabezpečovací funkce se nevztahuje pouze na dítě, nýbrž na všechny členy rodiny. Zabezpečovací funkce se netýká jen oblasti materiální, ale postupně přechází do oblasti sociální, duševní až duchovní. Má tedy také v nejširším pojetí poskytovat svým členům životní jistoty **(10)**. Tato funkce byla v minulosti významnější než nyní, kdy funguje systém sociálních podpor a slabší členové rodiny nejsou tolik závislí na silnějších **(6)**.

C) Funkce emocionální

Tato funkce rodiny se stává zvláště významnou, zejména vzhledem ke zvýšené labilitě moderní rodiny, nespoutané tolik tlaky dřívějších společensko-ekonomických vztahů. Emocionální funkce v rodině je vázána na plně rozvinutého člověka, zralého a odpovědného, pro kterého je citový vztah trvalou bází jistoty a citovým zázemím pro všechny její členy. Emocionalita se stává nejdůležitějším kohezivním faktorem rodiny. Je potřebná jak pro dospělé, tak i pro děti, i když v různé podobě **(10)**.

D) Funkce socializačně-výchovná

Je nejvýznamnější rodinnou funkcí. Jejím východiskem se stávají pozitivní emocionální vztahy a celková atmosféra v rodině. Spočívá v opravdovém zájmu o dítě a kvalitní péči o něj, v jeho výchově, přijetí, porozumění, v jeho potřebách a požadavcích. Při tom je nutností vždy prosazovat jeho nejlepší zájem, chránit ho před nepříznivými situacemi a učit jej, aby bylo samo schopno jim čelit a překonávat je. Jde zde v podstatě o prosazování a ochranu práv dítěte, jak jsou uvedena v Úmluvě o právech dítěte **(10)**.

1.1.3 Rodina jako socializační činitel

Jak uvádí Novotná, rodina je nejdůležitějším prostředím pro vývoj dětí. Je třeba o ni pečovat a v případě krize či jejího rozpadu poskytnou jejím členům pomoc. Základ lidské společnosti je položen v útlém dětství a sociálně zralé chování v dospělosti je z velké části výsledkem psychosociálního klimatu v rodině. Každé dítě vstupuje do života branami rodiny, která stojí na dvou pilířích, na matce a otci. Kde ale jeden z pilířů chybí, brána se bortí a vývoj těchto dětí může být ztížen (41). Rodina zprostředkovává dětem sociokulturní zkušenosti, vychovává je a rozvíjí tak celou jejich osobnost. Rodina učí děti různým způsobům řešení problémů (64). Ovlivňuje formování osobnosti dětí, poskytuje jim základní identifikační vzory, rozvíjí jejich schopnosti a zájmy. Jedinec si ze své rodiny odnáší do života řadu postojů, názorů a vzorců chování. Rodina jako socializační činitel však v posledních letech selhává. Při naplňování svých funkcí je mnoho rodin nuceno využít intervence z vnějšku (22). Úmluva o právech dítěte říká, že dítě musí vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění a zavazuje tím smluvní státy garantovat dítěti pro jeho tělesnou a duševní nezralost zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před narozením i po něm (67).

1.1.4 Současná rodina

V 90. letech došlo k významným změnám demografických procesů odrážejícím současné proměny české rodiny. Z hlediska počátku rodinného života došlo ke snížení intenzity sňatečnosti, a to jak sňatečnosti svobodných, tak sňatečnosti opakované. Vstup do manželství je mladými generacemi odkládán do vyššího věku a je také částečně nahrazen rozšiřujícím se fenoménem nesezdaného soužití. V roce 2003 bylo uzavřeno zatím historicky nejméně sňatků (necelých 49 tisíc). Změny sňatečnosti mladých lidí jsou způsobeny jednak vyšším zastoupením svobodných osob ve věku mladším 30 let, jednak jsou ovlivněny odkládáním sňatku a narozením dítěte do vyššího věku. V roce 2003 bylo rozvedeno 32 824 manželství, čemuž odpovídá intenzita rozvodovosti 48 %. Mezi hlavní příčiny rozvratu manželství patří zejména rozdílnost povah, názorů a zájmů. Nový zákon však umožňuje tzv. smluvený rozvod. Ten znamená, že pokud se

manželé dohodnou, není příčina rozvratu zjišťována. Nejvýraznějším a nejvíce diskutovaným demografickým ukazatelem je porodnost a plodnost. V 90. letech došlo k historicky nejvýraznějšímu propadu počtu ročně narozených dětí a průměrného počtu dětí připadajících na jednu ženu v reprodukčním věku. Současná intenzita plodnosti na úrovni 1,2 dítěte na jednu ženu patří k nejnižším na světě. Na počátku 90. let dosahoval tento ukazatel ještě hodnoty 1,9. Hluboký pokles plodnosti byl podobně jako v případě sňatečnosti způsoben odkladem rození dětí do vyššího věku. Současným prvorodičkám je v průměru 25 - 26 let, před 10 lety rodily ženy poprvé ve věku 22 - 23 let **(38)**.

1.2 Rozvod

Rozvod manželství je jediný možný způsob, jak lze zrušit manželství za života obou manželů **(15)**. Právní úprava rozvodu prošla historicky dlouhým vývojem v závislosti na kulturních tradicích jednotlivých zemí a na vlivu církve. V podstatě běžnou záležitostí se v Evropě stává rozvod manželství až ve druhé polovině 20. století, mimo jiné i v důsledku růstu ekonomické nezávislosti žen spojené s jejich zapojováním do pracovního procesu **(17)**. Dle Hrušákové a Králíčkové je rozvod manželství založen na skutečnosti, že vztahy mezi manžely jsou narušeny rozvratem. Dále uvádějí, že se můžeme v různých kombinacích a modifikacích setkat v podstatě se třemi způsoby rozvodu **(15)**:

- a) rozvod manželství na základě viny - je nejstarší formou úpravy. Vyslovení viny na rozvodu má většinou závažné hmotněprávní důsledky, které lze spatřit především ve vyživovací povinnosti k rozvedenému manželovi a při vypořádání majetkových vztahů.
- b) rozvod manželství na základě rozvratu - tento způsob rozvodu je založen na objektivní skutečnosti. V některých právních úpravách je nutné rozvrat prokázat zjištěním příčin rozvratu, jinde se jeho existence prokazuje na základě odděleného žití manželů, které musí trvat zákonem stanovenou dobu.
- c) rozvod manželství na základě dohody manželů - je nejmodernější formou rozvodu. Dohoda musí zpravidla obsahovat řešení právních následků způsobených rozvodem manželství.

1.2.1 Právní úprava

Právní úprava rozvodu byla podstatně změněna teprve novelou zákona o rodině (dále jen „ZOR“) s účinností od 1. 8. 1998. Od počátku účinnosti ZOR je právní úprava rozvodu manželství založena na jediném důvodu. Tím je objektivní existence rozvratu manželství. Od důvodu rozvodu je nutné odlišit příčiny rozvratu vztahů mezi partnery **(15)**.

A) Klasický sporný rozvod

Šmolka a Mach jej označují jako rozvod bez dohody. Tento rozvod zatím zůstává nejčastějším způsobem, jak se v České republice manželé rozvádějí. Soud může na návrh jednoho z nich manželství rozvést, pokud je manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití. Soud v tomto případě zvažuje příčiny rozvratu **(56)**. Mají-li manželé nezletilé děti, může vynesení rozsudku o rozvodu manželství následovat až po pravomocném rozhodnutí soudu o úpravě poměrů dítěte a jeho rodičů pro dobu po rozvodu **(48)**. Návrh na úpravu poměru k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu lze podat současně s návrhem na rozvod, ale je třeba je sepsat odděleně. Pokud je potřeba upravit poměry k dětem i pro dobu do rozvodu, je možné tak učinit jedním návrhem **(56)**.

B) Smluvený (nesporný) rozvod

Tam, kde je naděje na dosažení dohody, lze tento postup doporučit. Pokud se manželé dokážou dohodnout, je možné řešit otázky vypořádání společného majetku manželů, řízení o byt i otázky výchovy a výživy nezletilých dětí po rozvodu komplexně v samotném rozvodovém řízení. K tomu je však potřeba splnit ještě další podmínky. Manželství musí trvat alespoň jeden rok, manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí, druhý z manželů se k návrhu připojí, manželé předloží soudu smlouvu s úředně ověřenými podpisy o vypořádání vzájemných majetkových vztahů, dále soudu předloží smlouvu s úředně ověřenými podpisy o vypořádání práv a povinností vyplývajících ze společného bydlení, v případě dětí pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu, a pokud jeden z manželů

požaduje po rozvodu výživné, je třeba připojit i smlouvu, kterou se druhý manžel k této vyživovací povinnosti zavazuje. V případě splnění těchto podmínek soud nezkoumá míru ani příčiny rozvratu a manželství rozvede. Jedině v případě, že by soud dospěl k závěru, že rozvod je v rozporu se zájmem nezletilých dětí, manželství rozvést nemusí **(56)**.

C) Ztížený rozvod

Soud manželství nerozvede, pokud mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželství a jestliže s rozvodem nesouhlasí ten z manželů, který se na rozvratu manželství porušením manželských povinností převážně nepodílel a jemuž by byla rozvodem způsobena zvláště závažná újma. Pokud spolu ale manželé nežijí déle než tři roky a jsou-li splněny podmínky pro klasický sporný rozvod, soud manželství rozvede **(70)**.

1.2.2 Rozvod a jeho důsledky

Rozvod manželství a rozpad rodiny představují jedno z nejsvízelnějších období, a to nejen pro přímé aktéry rozvodu, tedy pro rodiče a děti, ale často také pro celou širší rodinu. Je to období naplněné stresem a frustrací důležitých lidských potřeb **(30)**. Jak ve své publikaci uvádějí Novák a Průchová, z hlediska psychologie se nelze spokojit pouze s právním vymezením, že rozvod manželství nastává v okamžiku, kdy rozsudek soudu o rozvodu daného manželství nabyl právní moci. Psychologicky je proces rozvodu dlouhodobou stresovou situací **(40)**. Rozcházejí-li se bezdětní manželé, může to být jistě situace těžká a bolestná, nicméně je to jejich osobní záležitost. Jinak je tomu v případě, že se rozpadá soužití manželů - rodičů. Zde jsou z hlediska psychologického i výchovného hlavním otazníkem děti **(44)**. Výzkumy ukázaly, že neexistuje věk, ve kterém by dítě rodinným rozvratem netrpělo. Jde jen o to, že reakce dítěte v určitých obdobích vývoje jeho osobnosti je různá podle věku **(30)**. Mucha říká, že dopad rozvodu na děti závisí na mnoha faktorech. Například na jejich věku, na intenzitě předchozího konfliktu mezi rodiči nebo na tom, zda mají sourozence, prarodiče a další příbuzné. V neposlední řadě hraje roli také to, jestli se nadále pravidelně vídají s oběma

rodiči. Ze srovnávací analýzy dostupných materiálů o dopadech rozvodu na děti vyplývá, že děti, jejichž rodiče se rozvedli, vykazují nižší sebevědomí a horší školní výsledky, v dospělosti častější střídání zaměstnání a vyšší pravděpodobnost, že jejich vlastní manželství skončí také rozvodem. Přestože se tyto závěry opakovaně potvrzují, není jejich interpretace nijak jednoznačná. Mnoho dětí, jejichž rodiče se rozvedli, ve škole prospívá a nejeví žádné známky sníženého sebevědomí (36). Je třeba si uvědomit, že vedle rodin s rozvedenými manžely existuje také značný počet rodin v trvalém rodinném rozvratu s narušením některých rodinných funkcí, ale o rozvod z nejrůznějších důvodů nepožádají (30). Mnoho dětí vyrůstá s oběma rodiči, a přesto nemá šťastné dětství. Problémem při interpretaci těchto výsledků je, že sledují následky rozvodů, ke kterým došlo v minulosti. Postoj k rozvodům se však velmi rychle mění a dříve představoval rozvod větší sociální stigma, než jak je tomu dnes (36). Rozvodem se musí pro dítě mnohé změnit. Po rozvodu je zatím nejběžnější rodina, v níž děti zůstávají v domácnosti s matkou, otec se odstěhuje a udržuje s dětmi kontakty určené soudem (11). Při rozhodování o svěřeni dítěte do výchovy rodičů soud sleduje především zájem dítěte s ohledem na jeho osobnost, zejména vlohy a schopnosti, a se zřetelem na životní poměry rodičů. Dbá, aby nebylo porušeno právo dítěte na péči obou rodičů a udržování styku s nimi. V případě svěřeni dítěte do výchovy jednoho z rodičů má ten druhý z nich právo na pravidelné informace o dítěti. Soud zvažuje také citovou orientaci dítěte, výchovné schopnosti rodičů, stabilitu budoucího výchovného prostředí i hmotné zabezpečení ze strany rodiče včetně bytových podmínek. Pokud se poměry na straně dítěte nebo rodičů změní, může soud změnit rozhodnutí o výkonu jejich rodičovských práv a povinností (70).

A) Výhradní péče

Podle Černé byla výhradní péče matky nebo otce donedávna jedinou možností úpravy poměrů nezletilých dětí po rozvodu. Novela zákona o rodině z roku 1998 přinesla jako další alternativu střídavou, respektive společnou péči. Autorka uvádí, že z 90 % jsou dnes děti svěřovány do péče matek, zbytek pak do péče otců nebo jiných příbuzných. To znamená, že pokud jsou oba rodiče stejně kvalitní, mají stejný citový vztah k dítěti a

ono k nim, mají stejné sociální a ekonomické zázemí, stejné výchovné předpoklady apod., jsou děti většinou svěřovány matkám, často i v případě, kdy otec vychází ze srovnání o něco lépe. Přestože bylo zjištěno, že typický otec s výhradní péčí o děti si vede stejně dobře jako typická matka ve stejné roli, stále se ctí dnes už vyvrácená koncepce biologických důvodů. Ať je však dítě svěřeno do výhradní péče matky nebo otce, je vždy postiženo tím nejzávažnějším důsledkem rozvodu, totiž ztrátou plnohodnotného vztahu s druhým z rodičů (6). Teyber zmiňuje, že zejména u malých dětí by se měl s druhým rodičem dodržovat pravidelný kontakt. Tento rodič by měl s dítětem trávit spoustu času sám, aby se mezi nimi mohlo vytvořit vzájemné pevné pouto. U batolat a malých dětí se doporučují sice kratší, několikahodinové návštěvy, avšak jednou za několik dní. Rodič, kterému nebylo dítě svěřeno do péče, by se přesto měl péče o dítě aktivně účastnit, zejména při krmení, koupání či konejšení dítěte (60). Choděra popisuje běžnou praxi styku dítěte s druhým rodičem v České republice následovně. Rodič se s dítětem do tří let věku stýká jedenkrát za čtrnáct dní jeden den v týdnu a také po určitou dobu o prázdninách. U starších dětí se běžně stanoví styk s rodičem jednou za dva týdny po celý víkend. Soud ve většině případů zároveň upraví styk v době prázdnin a vánočních, popřípadě dalších svátků (19).

B) Střídavá péče

Již z názvu je jasné, o co při střídavé výchově jde. Dítě je v určité, přesně vymezené době svěřeno do péče jednoho rodiče a v jiné, časově srovnatelné době, do péče druhého z rodičů. Původním záměrem bylo střídání po měsíci, ale praxe ukázala, že je možné i střídání po týdnu. Pro stanovení střídavé péče je podmínkou blízkost bydlišť obou rodičů, protože je nezbytné, aby dítě navštěvovalo stále stejnou školu a mohlo se i nadále bez problémů věnovat své zájmové činnosti (40). Střídavá péče u nás byla zavedena v roce 1998 při úpravě ZOR. Takto může soud postupovat, jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby. V České republice ale není střídavá péče příliš praktikována. Choděra tvrdí, že pro děti není moc vhodná. Odůvodňuje to faktem, že dítě potřebuje mít pocit stabilního domova, místa, kam patří, kde má své hračky, kamarády a podobně (19). Tyl ke střídavé

pěči říká, že v žádném případě nelze tvrdit - nelze z žádných dosavadních výzkumů usoudit - že by střídavá péče byla pro děti zátěží, a to bez ohledu na eventuální těžkosti technicko-organizačního charakteru spočívající v jiném trvalém bydlišti rodičů, změně prostředí, dojíždění. Je přesvědčen, že toto jsou pro děti pouze vnější okolnosti, při nichž hlavní záležitost – vztah s oběma rodiči - zůstává zachován a nezměněn. Zátěží by pro ně bylo, kdyby tento druh péče ztratily. Střídavá péče je podle něj pokračováním rodiny, tedy těch socializačních podmínek, které utvářely jejich současný pocit bezpečí a jistoty - i přes rozvod rodičů. Autor článku také uvádí, že v České republice zatím neexistuje žádný srovnávací výzkum dětí v různých formách svěření do péče rodičů po rozvodu. Když byl ale podobný výzkum proveden ve Spojených státech amerických, ukázalo se, že děti, které se nacházejí ve společné/střídavé péči, mají významně lepší socializační podmínky i výsledky ve srovnání se situací, kdy se děti nacházejí v péči pouze jednoho rodiče (zpravidla matky) (62).

C) Společná péče

Společná výchova odpovídá podmínkám společného soužití rodičů i po rozvodu. Předpokladem je bydlení v jednom bytě (40). Společná výchova je řešením situace, kdy rodiče nadále společně hradí část svých potřeb a zejména společně pečují o dítě. Dělí se o jeho materiální zajištění i zabezpečení jeho školních i mimoškolních aktivit, vzdělávání i volného času. Pro děti znamená společná péče udržení si obou rodičů. Oba jsou stále přítomni v jejich životě a oba jsou jim k dispozici při zdolávání těch životních úkolů, s kterými jim může pomoci pouze rodič určitého pohlaví (6). V České republice je tato forma péče ojedinělým řešením (40). Naproti tomu v zahraničí je střídavá či společná péče základní variantou a svěřením dítěte do výlučné péče jednoho z rodičů je variantou doplňkovou a stále více výjimečnou (34).

1.2.3 Rozvodovost

Po řadu století bylo manželství na Západě považováno za prakticky nezrušitelné a rozvod byl povolen pouze ve výjimečných případech. Dnes už jsou země, které rozvod nepovolují, naprostými výjimkami. Vývoj směřuje jednoznačně k usnadnění rozvodu.

Dlouhou dobu existoval prakticky ve všech průmyslových zemích rozvod na základě žaloby. První rozvody bez výroku o vině, tedy po vzájemné dohodě, se objevily v právním řádu několika zemí až v polovině šedesátých let dvacátého století. Mucha tvrdí, že počet rozvodů nelze považovat za přímý ukazatel nespokojenosti s manželstvím. Ve statistikách totiž nejsou zahrnuty páry, kdy spolu partneři již nežijí, a přesto se nerozvedou, a dále případy, kdy spolu lidé zůstávají i když jejich manželství není šťastné. Lze těžkou posoudit, zda u vysoké rozvodovosti převažují pozitiva nebo negativa. Tolerantnější přístup umožňuje ukončit neuspokojivý vztah bez rizika společenského stigma. Na druhé straně však rozpad manželství téměř vždy představuje emocionální zátěž a může jedné straně nebo i oběma způsobit také finanční obtíže (36). Rozvodovost se od šedesátých let minulého století stále zvyšuje. Někdo tento fakt pocítil na vlastní kůži, jiný sdílel rozpad manželství a rodiny s někým blízkým. Rozvod se postupně stal tak rozšířeným jevem, že se dnes každoročně dotýká více než milionu dětí. Proč vlastně dochází k tolika rozvodům? Jsou lidé zkrátka příliš sobečtí, než by přijali závazek nebo jim záleželo na ostatních? Stali se lidé příliš línými nebo neochotnými pracovat na problémech, které se objevují v každém vztahu? Rodinný život s sebou vždy přinášel konflikty a napětí o různé intenzitě, různých podobách a projevech. Tyto konflikty a napětí se však zintenzivnily novým vývojem, který změnil strukturu společnosti a současný rodinný život. Každý druhý sňatek dnes končí rozvodem, většinou během prvních deseti let (60).

Tabulka 1 - Počet sňatků a rozvodů v ČR v letech 2000 až 2008 v přepočtu na 1000 obyvatel

	2000	2001	2002	2003	2004
Počet obyvatel (střední stav obyvatelstva)	10 272 503	10 224 192	10 200 774	10 201 651	10 206 923
Sňatky (na 1 000 obyvatel)	5,4	5,1	5,2	4,8	5,0
Rozvody (na 1 000 obyvatel)	2,9	3,1	3,1	3,2	3,2
	2005	2006	2007	2008	
Počet obyvatel (střední stav obyvatelstva)	10 234 092	10 266 646	10 322 689	10 429 692	
Sňatky (na 1 000 obyvatel)	5,1	5,1	5,5	5,0	
Rozvody (na 1 000 obyvatel)	3,1	3,1	3,0	3,0	

Zdroj: Český statistický úřad

Tabulka 2 - Ukazatele rozvodovosti v ČR, 1991-2008

Ukazatel	1991	2001	2004	2005	2006	2007	2008
Počet rozvodů	29 366	31 586	33 060	31 288	31 415	31 129	31 300
Úhrnná rozvodovost (%)	34,8	44,7	49,3	47,3	48,7	48,7	49,6
Průměrná délka trvání manželství (roky)	10,1	11,3	11,9	12,2	12,0	12,3	12,3

Zdroj: Český statistický úřad (50)

Jak lze vidět v tabulce 2, ani v roce 2008 absolutní počet nově rozvedených manželství nikterak nevybočil z úrovně posledních let. Celkem bylo schváleno 31 300 návrhů na rozvod, z nichž 65 % iniciovaly ženy. V relaci k počtu sňatků, ze kterých vzešla rozvedená manželství, se mírně zvýšila úhrnná rozvodovost, která udává, jaký podíl manželství by skončil rozvodem při zachování intenzit rozvodovosti podle délky trvání manželství v daném roce. V roce 2008 dosáhla úhrnná rozvodovost 49,6 %, čímž byla překonána prozatím nejvyšší hodnota 49,3 % z roku 2004. Průměrná délka trvání manželství při rozvodu činila 12,3 let, stejně jako v roce 2007. Ve srovnání s obdobím na počátku nového století však vzrostla o jeden rok (50). Údaje Českého statistického úřadu (dále jen „ČSÚ“) o příčině rozpadu manželství ukazují, že tradičně nejčastější

příčiny jsou rozdílnost povah, nevěra a alkoholismus (na straně muže, na straně ženy je tato příčina zanedbatelná). Uvádění konkrétních příčin rozvratu manželství jako je nevěra či alkoholismus má stále nižší podíl. V posledních letech jsou stále častěji uváděny ostatní příčiny, kdy zřejmě není uvedena konkrétní příčina rozvratu manželství. V roce 2000 to bylo u 20,3 % rozvedených manželství (68). Co se týká Jihočeského kraje, v prvním čtvrtletí letošního roku bylo uzavřeno 237 sňatků, což je o 13 méně než před rokem. I přes toto snížení převyšovala sňatečnost v kraji republikový průměr a byla nejvyšší v celé České republice. V kraji byla sňatečnost nejvyšší v okresech Český Krumlov a Prachatice. Meziročně se snížil také počet rozvodů (o 45). Rozvedeno bylo 403 manželství, z 65,3 % na návrh ženy. Rozvodovost byla v rámci mezikrajského srovnání lehce nižší než činil republikový průměr. Z celkového počtu rozvodů představovaly 65,5 % rozvody s nezletilými dětmi. Z více než poloviny se jednalo o manželství s jedním dítětem, bylo však rozvedeno i 16 manželství se 3 a více nezletilými dětmi (53).

1.3 Sociálně právní ochrana dětí

Sociálně právní ochrana se stala předmětem státního zájmu od počátku vzniku samostatného Československa. Povinnost státu chránit děti před tělesným, psychickým a sexuálním násilím, chránit jejich zdravý vývoj a právem chráněné zájmy vyplývá z řady norem ústavního a mezinárodního charakteru (57). Povinnost chránit rodinu a poskytovat dětem a mladistvým zvláštní ochranu vyplývá z Listiny základních práv a svobod. Pomoc dětem a rodinám v různých životních situacích upravuje také Úmluva o právech dítěte, která je dokumentem celosvětového významu (41). Sociálně právní ochrana dětí (dále jen „SPOD“) je dnes začleněna do působnosti Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky (dále jen „MPSV ČR“) a je upravena zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, který nabyl účinnosti 1. 4. 2000 (57). Před přijetím zákona č. 359/1999 Sb. byla sociálně právní ochrana dětí upravena v zákoně o rodině, v předpisech o sociálním zabezpečení a v dalších předpisech (41).

1.3.1 Historie sociálně právní ochrany dětí na našem území

Ochrana občanů a prevence nežádoucích jevů je historicky nejstarším úkolem demokratického státu. Stát postupně rozšiřoval svoji policejní roli i na sociální oblast a regulací a sankcemi chránil své občany (24). Počátek institucionalizované sociálně právní ochrany dětí na našem území lze datovat od roku 1863, kdy byl vydán říšský zákon domovský. Na něj navázal zemský zákon chudinský pro Čechy z roku 1868. Tyto předpisy zahrnovaly širokou oblast působnosti. Byla zde upravena péče o chudé, nemocné, péče o výživu a výchovu chudých dětí i zařízení pro nápravu zanedbaných dětí. Říšský zákon domovský určoval každé domovské obci povinnost postarat se o každého svého obyvatele a jeho rodinu. Rozvíjela se také činnost dobrovolných organizací zabývajících se péčí o mládež. Po roce 1904 vznikají okresní komise pro péči o mládež. Stát pověřoval tyto komise úkoly v oblasti péče o děti, například rozdělováním oděvů a obuvi a péčí o stravování dětí. Později se komise pro péči o mládež stávají orgány výkonnými a jsou nazývány okresní péče o mládež. Poskytovaly pomoc těhotným ženám před porodem i po porodu, právní ochranu a pomoc nemanželským, osiřelým, opuštěným a ohroženým dětem. Dále dětem rozvedených manželství, dětem odkázaným na cizí péči, ohroženým ve vlastních rodinách, péče o mládež poskytovaly i pomoc mladistvým delikventům a provozovaly i poradnu pro volbu povolání. V 50. letech 20. století spočívala sociálně právní ochrana jen ve výkonu hromadného poručenství a opatrovnictví. Dozor náležel ministerstvu spravedlnosti. Dnes je sociálně právní ochrana dětí začleněna do působnosti Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky, zřízeného zákonem č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy ČR (23).

1.3.2 Pojem sociálně právní ochrany dětí

Sociálně právní ochrana dětí je cílená činnost, která zahrnuje zejména zajištění práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochranu jeho oprávněných zájmů a působení orgánu sociálně právní ochrany dětí, které směřuje k obnovení narušených funkcí rodiny. Mimo to sem spadá také vedení spisové dokumentace, náhradní rodinná péče a

postup kurátorů pro děti a mládež, kteří řeší výchovné problémy a jinak trestné činy nezletilých (67). Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí je komplexní úpravou regulace pozitivního a pouze nezbytně nutného zasahování státu do rodinných vztahů (5).

1.3.3 Komu je určena sociálně právní ochrana

Sociálně právní ochrana se týká nezletilých dětí bez ohledu na jejich občanství. V souladu s Úmluvou o právech dítěte a zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, je poskytována všem dětem, které mají na našem území trvalý pobyt nebo povolený trvalý či dlouhodobý pobyt nebo které podaly návrh na zahájení řízení o udělení azylu. V případě neodkladné pomoci se sociálně právní ochrana poskytuje jakémukoliv dítěti, které se ocitne na území České republiky. Sociálně právní ochrana je zaměřena především na ty děti, které ji potřebují (5). Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí vymezuje v § 6 okruh dětí, kterým je věnována zvýšená pozornost. Jedná se zejména o děti (2):

- a) jejichž rodiče
 - zemřeli
 - neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti
 - nevykonávají či zneužívají práva, která plynou z rodičovské zodpovědnosti
- b) které byly svěřeny do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče a pokud tato osoba neplní povinnosti vyplývající ze svěřeni dítěte do její výchovy
- c) které vedou zahálčivý nebo nemravný život, tedy že zanedbávají školní docházku, požívají alkoholické nebo jiné návykové látky, provozují prostituci, spáchaly trestný čin nebo čin, který by jinak byl trestným činem nebo děti, které soustavně páchají přestupky
- d) které se opakovaně dopouštějí útěků od rodičů nebo jiných osob zodpovědných za jejich výchovu
- e) na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, jejich lidskou důstojnost nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání takového činu.

Pro účely sociálně právní ochrany dětí se za dítě považuje nezletilá osoba. Sociálně právní ochrana dětí se poskytuje dětem, které v České republice mají trvalý pobyt nebo které mají podle zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky povolen trvalý pobyt nebo jsou hlášeny k pobytu na území České republiky po dobu minimálně devadesáti dnů. Sociálně právní ochrana je poskytována také dětem, které podaly žádost o udělení mezinárodně právní ochrany na území České republiky. V neposlední řadě má na ochranu nárok i dítě, které je oprávněno trvale pobývat na území České republiky podle § 87 zákona o pobytu cizinců nebo které zde pobývá s rodičem, který podal podle zákona č. 221/2003 Sb., o dočasné ochraně cizinců žádost o udělení oprávnění k pobytu za účelem poskytnutí dočasné ochrany na území České republiky nebo které zde pobývá na základě již uděleného oprávnění k pobytu za účelem dočasné ochrany. Je povinnost poskytnout sociálně právní ochranu i dítěti, které nemá povolen trvalý pobyt na území České republiky ani zde není hlášeno k pobytu po dobu nejméně devadesáti dnů, ale které se ocitlo bez jakékoliv péče, jsou-li jeho život a příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny, dále pokud jde o dítě tělesně či duševně týrané nebo zneužívané anebo v případě, že se dítě ocitne v situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jeho základní práva (71).

1.3.4 Orgány sociálně právní ochrany dětí

Sociálně právní ochranu dítěte zabezpečují orgány sociálně právní ochrany. Jsou jimi (71):

- a) krajské úřady
- b) obecní úřady obcí s rozšířenou působností
- c) obecní úřady
- d) Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky
- e) Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí

Sociálně právní ochranu dětí dále zajišťují:

- a) obce v samostatné působnosti
- b) kraje v samostatné působnosti
- c) komise pro sociálně právní ochranu dětí

d) další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně právní ochrany pověřeny

Nejvíce úkolů v oblasti sociálně právní ochrany dětí plní obecní úřady obcí s rozšířenou působností (tzv. obce 3. typu) a obce (tzv. obce 1. typu). Oba tyto orgány mohou bezprostředně sledovat ochranu práv dětí a včas přijímat potřebná opatření se znalostí problému a místních podmínek, proto jim zákon ukládá nejvíce povinností v ochraně dětí a pomoci rodičům a dalším osobám, které jsou odpovědné za výchovu dětí. Role krajů jako orgánů sociálně právní ochrany dětí spočívá zejména ve zprostředkování náhradní rodinné péče a v rozhodování o vydání pověření nestátním subjektům k výkonu sociálně právní ochrany dětí. Kraj má také roli odvolacího, kontrolního a metodického orgánu (23). Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR pečuje o náležitou právní úpravu a v rámci zákona řídí výkon státní správy na úseku sociálně právní ochrany dětí vydáváním právních předpisů a směrnic. Také vykonává funkci kontrolního a odvolacího orgánu ve vztahu ke krajským úřadům, zajišťuje na druhém stupni agendu zprostředkování náhradní rodinné péče a vede celostátní evidenci fyzických a právnických osob pověřených výkonem sociálně právní ochrany dětí (55). Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí sídlící v Brně se zabývá ochranou dětí ve vztahu k cizině (23). Úkolem komise je podle ZSPOD například koordinovat výkon sociálně právní ochrany na území správního obvodu obce s rozšířenou působností, navrhopvat a posuzovat sociálně preventivní programy na ochranu dětí, či posuzovat jednotlivé případy provádění sociálně právní ochrany dětí a vydávat k nim stanoviska (55). Sociálně právní ochranu dětí mohou poskytovat také další fyzické a právnické osoby (nadace, občanská sdružení, církve aj.), a to na základě pověření k výkonu sociálně právní ochrany dětí s přesně definovaným okruhem činností a služeb, které může pověřená osoba poskytovat. Toto pověření vydává krajský úřad (23).

1.3.5 Zásady a principy sociálně právní ochrany

Zákon o sociálně právní ochraně dětí (dále jen „ZSPOD“) je postaven na zásadách, které respektují ústavní principy upravené v Ústavě ČR, Listině základních práv a

svobod a v Úmluvě o právech dítěte (23). Základní zásady sociálně právní ochrany dětí jsou vymezeny v části druhé ZSPOD. Jedná se o tyto zásady (15):

- a) Předním hlediskem sociálně právní ochrany dětí je zájem a blaho dítěte.
- b) Každý je oprávněn upozornit na závadné chování dětí jejich rodiče.
- c) Každý je oprávněn upozornit orgán sociálně právní ochrany na porušení povinností nebo zneužití práv plynoucích z rodičovské zodpovědnosti. Zaměstnanci orgánu sociálně právní ochrany jsou povinni zachovávat mlčenlivost o osobě, která na tyto skutečnosti upozornila.
- d) Dítě má právo požádat o pomoc i bez vědomí rodičů nebo jiných osob, které jsou odpovědné za jeho výchovu, orgán sociálně právní ochrany, zařízení sociálně právní ochrany, státní orgány, pověřené osoby (např. Linka bezpečí), školy, školská zařízení a zdravotnická zařízení. Tyto orgány mají povinnost poskytnout dítěti odpovídající pomoc.
- e) Dítě má právo pro účely sociálně právní ochrany svobodně vyjadřovat své názory při projednávání všech záležitostí, které se ho dotýkají, a to i bez přítomnosti rodičů nebo osob odpovědných za jeho výchovu. Tomuto vyjádření musí být věnována náležitá pozornost odpovídající jeho věku a rozumové vyspělosti.
- f) Rodič nebo jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte má právo požádat o pomoc orgán sociálně právní ochrany, státní orgány či pověřené osoby. Tyto orgány jsou v rámci své působnosti povinny tuto pomoc poskytnout.

Základní principy sociálně právní ochrany dětí (61):

- a) Stát je odpovědný za ochranu dětí, ale nenahrazuje povinnosti a odpovědnost rodičů.
- b) Obecnou působnost v záležitostech ochrany dítěte mají soudy a orgány určené zákonem.
- c) Preventivní působení na rodinné vztahy a ochrana dětí před sociálně patologickými jevy je prioritní.
- d) Jsou vymezena pravidla pro zprostředkování náhradní rodinné péče.
- e) Právní úprava formuluje pravidla pro kontakt s cizinou a adopce s cizím prvkem.

- f) Sleduje se kvalita a ochrana práv dítěte v ústavní výchově.
- g) Pro zabezpečení některých činností sociálně právní ochrany dětí je otevřen prostor pro aktivity fyzických a právnických osob.

1.4 Sociálně právní ochrana dětí v rozvodové situaci

V řadě případů nejsou rodiče dítěte schopni řešit problémy spojené s výchovou dítěte bez odborné poradenské pomoci, a to zejména v situaci předrozvodových sporů o úpravu výchovy dítěte a realizaci styků rodičů a dítěte (39). V případech, kdy se rodiče nemohou dohodnout na svých rodičovských právech a povinnostech, může prostřednictvím svých orgánů zasáhnout stát. Jedná se zejména o soudy a oddělení sociálně právní ochrany dětí (dále jen „OSPOD“) (41).

1.4.1 Kolizní opatrovník

Funkci kolizního opatrovníka vymezuje § 37, odst. 1 a 2 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině. Zastupování dítěte je článkem rodičovské zodpovědnosti. Dítě může každý z rodičů zastoupit sám. Musí zde však být patrný jejich společný zájem. Pokud se ale jedná o právní úkony ve věcech, při kterých by mohlo dojít ke střetu zájmů mezi rodiči a dítětem nebo ke střetu zájmů dětí týchž rodičů, nemůže žádný z rodičů své dítě zastoupit. Jestliže dítě nemůže být zastoupeno žádným z rodičů, ustanoví soud dítěti opatrovníka, který jej bude v řízení nebo při určitém právním úkonu zastupovat. Vždy je povinností soudu vymezit rozsah práv a povinností opatrovníka (14). Tímto opatrovníkem je zpravidla ustanoven orgán vykonávající sociálně právní ochranu dětí a je tradičně nazýván kolizním opatrovníkem (45). Jedná se o opatrovnictví krátkodobé. Kolizní opatrovník musí být ustanoven už v případě, že střet zájmů hrozí, přitom k němu vůbec nemusí dojít. Pravděpodobnost kolize mezi rodiči a dítětem je dána za situace, kdy jsou rodiče i děti účastníky jednoho řízení. Typickým případem, kdy rodiče nemohou své dítě zastoupit, protože hrozí střet zájmů a je proto ustanovován kolizní opatrovník, je řízení o rozvod (15). V případě rozvodu manželství je nezbytné upravit ještě před rozvodem poměry k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu. Musí být určeno, komu bude dítě svěřeno do péče, jaká bude výše výživného a může být navrhnu

ujednání o styku dítěte s druhým rodičem (56). Hlavním úkolem kolizního opatrovníka při soudním jednání je chránit oprávněné zájmy nezletilého dítěte. Je stejně, jako oba rodiče, účastníkem řízení. Kolizní opatrovník zaujímá místo po pravici samosoudce a sedí vedle rodiče, který návrh podal. Neznamená to však, že chrání zájmy tohoto rodiče. Kolizní opatrovník v této situaci vždy chrání zájmy nezletilého dítěte. Opatrovník může klást rodičům otázky, navrhnout další důkazy a v závěru jednání přednáší závěrečný návrh. Aby mohl navrhnout co nejlepší řešení, musí dobře znát poměry rodičů a jejich dětí (59).

1.4.2 Pokračující spor o dítě

Oba partneři mívají po rozvodu mnoho problémů. Jedná se například o ekonomické nebo psychické obtíže. Proces vyrovnání se s novou skutečností je dlouhou cestou, kterou mnohdy bez pomoci odborníků nelze zvládnout. Nežádka se stává, že dochází k případům vyhocených sporů o děti, které jsou tím nepřiměřeně stresovány. Bez ohledu na svůj věk. Jestliže konflikt rodičů pokračuje i po rozvodu a trvá-li mezi nimi dále napětí, pak je nebezpečí nepřiměřené zátěže pro nervový systém dítěte a následky se promítají do dalšího vývoje osobnosti. Odborníci jako jedno ze základních pravidel pro výchovu po rozvodu doporučují zachovávat pozitivní obraz druhého rodiče a cíleně o něm vytvářet dobré mínění (46).

A) Popouzení dítěte

Z klinické praxe odborníků vyplývá, že popouzení dítěte jedním z rozvádějících se nebo rozvedených rodičů je velice časté. Popouzení je jakékoliv ovlivňování dítěte, přímé nebo nepřímé, s úmyslem degradovat v jeho očích osobu druhého rodiče. Intenzita popouzení může být různá, dítě může být popouzeno jedním rodičem vůči druhému nebo proti oběma rodičům vzájemně. Popouzení dítěte nezůstane bez odezvy na jeho duši nebo těle. Má za následek snížení schopnosti adaptace dítěte v sociálním prostředí, což se projevuje poruchami chování. Některé děti se stydí za to, že se rodiče rozvedli a žijí jenom s jedním rodičem. Dochází u nich ke zhoršení školního prospěchu, snížení citlivosti a svědomitosti, dítě bývá citlivé, podrážděné a ve škole postupně méně

oblíbené. Objevují se pocity méněcennosti, které snižují kvalitu života tím, že jsou všudypřítomným ministresorem a téměř jistým spouštěčem stresové nemoci (65).

B) Bránění ve styku

Jedná se o snahu jednoho z rodičů kontakt s rodičem druhým výrazně omezit nebo znemožnit. Důvodem bývá rozvodový boj. Jen ojediněle se můžeme setkat se zcela otevřeným bráněním ve styku (40). Důvody k takovému jednání jsou různé, například snaha mít dítě pouze pro sebe, vymazat otce ze života dětí a vyhnout se tak vzpomínkám na nevydařené manželství, touha potrestat bývalého partnera, zloba a neochota připustit důležitost otce pro dítě nebo i opravdové obavy o bezpečí dětí. Prostředků k přerušení kontaktů mezi rodičem a dětmi je mnoho, od znepríjemňování předání dítěte, přes vymýšlení nemocí dětí, po záměrné plánování jiné atraktivní činnosti nebo pravidelné zájmové činnosti dítěte na dobu určenou pro styk dítěte s druhým rodičem. Důsledky jsou jasné. Oslabení až úplná ztráta vztahu dítěte s rodičem, kterému není dítě svěřeno do péče. Trvalé a bezdůvodné bránění ve styku je kvalifikováno jako zásadní změna poměrů trvalého charakteru a je důvodem k vydání nového rozhodnutí o výchově a svěřeni dítěte do péče druhého rodiče (6).

C) Syndrom zavrženého rodiče

Do roku 1996 byl syndrom zavrženého rodiče v České republice znám jen menší skupině specialistů dětských psychologů a psychiatrů. Ovšem již po desetiletí byla škodlivost popouzení dítěte jedním rodičem proti druhému zmiňována. Charakteristiky tohoto jevu a jeho důsledků popsal R. A. Gardner. Stav nazval syndromem zavrženého rodiče. Gardner prokázal, že dítě závislé na jednom rodiči a jím popouzené proti rodiči druhému si začne vyvíjet vlastní dynamiku postojů vůči tomuto rodiči, kterého nakonec zavrhne. Programující rodič později už nemusí tyto postoje přímo posilovat, dítě samo všechny své zkušenosti s rodiči dělí do černobílé šablony hodný rodič - zlý rodič a samo se snaží zalíbit tomu, s kým žije. Jedno z důležitých diagnostických kritérií syndromu je, že míra obviňování a nenávisti ze strany dítěte je zcela nepřiměřená skutečné vině či nějakému nedostatku zavrženého rodiče (5). Důsledkem syndromu zavrženého rodiče

je, že dítě ztratí téměř vše, co s druhým rodičem souvisí. U dítěte se zabrzdí a zdeformuje emocionální vývoj a podstatně se naruší jeho sebedůvěra (3).

2 CÍL PRÁCE A HYPOTÉZY

2.1 Cíle práce

Cílem této práce je:

1. Popsat úlohu sociálně právní ochrany dětí v souvislosti s rozvodem jejich rodičů.
2. Zjistit případné nedostatky platné právní úpravy sociálně právní ochrany dětí v souvislosti s rozvodem jejich rodičů, navrhnout řešení zjištěných nedostatků a případně adekvátní změny platné právní úpravy.

2.2 Hypotézy

Hypotézy nebyly stanoveny, neboť se jedná o kvalitativní výzkum. Byly určeny následující výzkumné otázky:

VO1: V čem spočívá práce kolizního opatrovníka?

VO2: Jak vypadá současná situace v porozvodové výchově dětí?

3 METODIKA

3.1 Použité metody a techniky sběru dat

Ke zpracování práce byl použit kvalitativní výzkum, který probíhal v rozmezí únor až květen 2010. Byla použita metoda nestandardizovaného dotazování. Jako techniku sběru dat jsem zvolila rozhovor. Interview bylo založeno na přímém dotazování tváří v tvář mezi mnou (výzkumníkem) a respondenty. Hendl tvrdí, že někteří metodologové chápou kvalitativní výzkum jako pouhý doplněk tradičního kvantitativního výzkumu. Postupem času však získává kvalitativní výzkum v sociálních vědách rovnocenné postavení s ostatními formami výzkumu (13). Podle Dismana existuje mnoho různých technik sběru dat, např. standardizovaný rozhovor, nestandardizovaný rozhovor, skupinový rozhovor, sekundární analýza a mnoho jiných. Všechny z těchto postupů jsou aplikací základních technik rozhovor a analýza dokumentů. Rozhovor znamená, že vyžadované informace jsou získávány v přímé interakci s respondentem. Rozhovor může být prováděn tváří v tvář nebo telefonicky. Analýza dokumentů je analýza jakýchkoliv dokumentů, které nebyly vytvořeny za účelem našeho výzkumu. Záznamem mohou být právě tak dobře psané dokumenty jako jakékoliv materiální stopy lidského chování (7). V případě typického kvalitativního výzkumu určuje výzkumník základní výzkumné otázky. Tyto otázky lze v průběhu výzkumu modifikovat. V jeho průběhu vznikají též hypotézy a nová rozhodnutí, jak pokračovat při sběru dat a jejich analýze. Výzkumník pracuje přímo v terénu a snaží se získat pohled na předmět studie. Typy dat u kvalitativního výzkumu zahrnují přepisy poznámek z pozorování a rozhovorů, dále fotografie, úřední dokumenty, komentáře či audio- a video záznamy a jiné. Výzkumník vytváří popis toho, co pozoroval a zaznamenal. Mezi slabosti kvalitativního výzkumu lze řadit výsledky jakožto výzkumníkův subjektivní dojem, tedy že výsledky mohou být ovlivněny jeho osobními preferencemi. Nevýhodu představuje i sběr dat a jejich analýza, neboť tyto etapy jsou mnohdy časově náročné (13).

3.2 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkum byl proveden na dvou pracovištích sociálně právní ochrany dětí, a to na OSPOD Magistrátu České Budějovice a OSPOD Městského úřadu Český Krumlov.

Výzkumný soubor tvořilo celkem šest respondentů, a to čtyři zaměstnanci OSPOD v Českých Budějovicích a dva zaměstnanci OSPOD v Českém Krumlově. Všichni respondenti byli ženského pohlaví a přibližně stejného, tedy středního, věku. Výzkum byl původně zaměřen pouze na pracovníky v Českých Budějovicích. Tam mi ovšem nebyl umožněn rozhovor s dostatečným počtem respondentů, proto byl výzkumný soubor rozšířen o pracovníky zmíněného oddělení v Českém Krumlově.

Pro lepší seznámení s činnostmi kolizních opatrovníků a pro zodpovězení některých otázek byla zamýšlena také metoda analýzy dokumentů technikou sběru dat obsahovou analýzou spisové dokumentace. Spisová dokumentace však nebyla pro zachování povinné mlčenlivosti a anonymity klientů poskytnuta. Pracovníci úřadů mi na ukázkou poskytli jen některé nevyplněné formuláře.

Seznam otázek, pokládaných respondentům, je uveden v příloze č. 1.

4 VÝSLEDKY

Otázka č. 1: Kdo bývá nejčastěji Vaším klientem?

Tři z respondentů uvádějí, že jejich klienty jsou celé rodiny s dětmi do 18 let věku, kde se vyskytují určité problémy spojené s rozvodem. Další tři zaměstnanci tvrdí, že klientem kolizního opatrovníka je výlučně dítě, nikoliv jeho rodič, a to pouze pro řízení o úpravě právních záležitostí tohoto dítěte. Je zde však nezbytná spolupráce s celou jeho rodinou. Dva z dotazovaných dodávají, že poskytují odborné informace i osobám, které nejsou vedeny v jejich evidenci, ale přijdou si pro radu ohledně jejich možného nadcházejícího rozvodu a zajímají se, co budou potřebovat a co budou muset udělat. Respondenti mnohdy tyto osoby odkazují na manželské či psychologické poradenství.

Otázka č. 2: Co je hlavním úkolem kolizního opatrovníka?

Podle odpovědí všech šesti respondentů mají kolizní opatrovníci chránit práva a zájem nezletilých dětí, zjišťují myšlenky, stanoviska a přání dětí a možnosti, co lze v dané situaci učinit. Jeden zaměstnanec navíc uvádí, že poté, co obdrží předvolání k jednání, sjedná si schůzku s rodiči i pohovor s dítětem a zjišťuje poměry rodiny a stanoviska dětí, aby mohl svědomitě navrhnout řešení péče o děti v době po rozvodu.

Otázka č. 3: U kolika klientů vykonává Vaše oddělení funkci kolizního opatrovníka?

Na OSPOD v Českých Budějovicích mi zodpovídá otázku pouze jeden respondent. Udává odhadem číslo 8000 klientů. Zaměstnanci OSPOD v Českém Krumlově mě odkazují na svoji kolegyni. Ta následně ve statistikách zjišťuje, že v roce 2009 evidovalo oddělení 1083 spisů, z toho 438 „živých“.

Otázka č. 4: Jaký je průměrný počet dětí v jedné rodině z celkového počtu rodin, se kterými pracujete?

Z odpovědí všech respondentů vyplývá, že pracoviště nevedou o tomto údaji statistiky. Jednotliví zaměstnanci ale odhadují, že průměrně žijí v rodině dvě děti.

Otázka č. 5: Jak se kolizní opatrovník dozví o rodině, se kterou má pracovat? Jak dochází k prvnímu kontaktu mezi Vámi a klientem? Jak tento kontakt probíhá?

Dotazovaní sociální pracovníci shodně popisují postup prvního kontaktu mezi nimi a rodinou. Prvním podnětem k práci je předvolání k jednání o ustanovení úřadu kolizním opatrovníkem konkrétnímu dítěti, které zasílá orgánu sociálně právní ochrany dětí soud. K prvnímu kontaktu pracovníka a rodiny dochází po ustanovení úřadu kolizním opatrovníkem na základě pozvání, kterým kolizní opatrovník rodiče vyzve, aby se dostavili na OSPOD. Na této schůzce pracovník zjišťuje poměry rodiny. Zajímá ho, kolik je v ní nezletilých dětí, zda jsou rodiče dohodnuti na péči o děti v době po rozvodu, případně zvažuje, kterému z rodičů by bylo vhodnější děti svěřit. Opatrovníci si zvou oba rodiče, ale stává se, že se na schůzku dostaví jen jeden z nich, třeba i ten, který nežádá dítě do své péče. Rodiče musejí předložit své občanské průkazy a rodné listy dětí. Dostanou od pracovníka oddělení vzor, jak sepsat návrh týkající se svěřeni dítěte do péče jednomu z nich a úpravy styku s druhým rodičem. Mohou navrhnout i částku výživného. První návrh jim kolizní opatrovník v případě zájmu pomáhá sepsat. Na další schůzku přivede rodič své dítě. Kolizní opatrovník provede s dítětem krátký pohovor o jeho představách rodiny po rozvodu. Následně vyhotoví zprávu o skutečnostech potřebných k rozhodování o výchově a výživě dětí a odešle ji soudu. Pohovor s dítětem probíhá podle odpovědí všech zaměstnanců bez přítomnosti rodičů, pouze mezi kolizním opatrovníkem a dítětem. Je přitom zohledněn věk dítěte. Jeden z respondentů dodává, že pro snadnější komunikaci s malými dětmi nechybí ani plyšové hračky. Dále říká, že možností, jak se dozvídá o rodinách, se kterými má pracovat, je také depistáž, podnět ze školy dítěte či podnět z veřejnosti. Dítě si do své evidence přebírá na základě jeho trvalého pobytu.

Otázka č. 6: Na základě čeho se kolizní opatrovníci rozhodují při doporučení, kterému z rodičů svěřit dítě do péče?

První dvě slova všech dotazovaných zněla: přání dítěte. Čtyři z dotazovaných se hned po názoru dítěte zaměřují na majetkové poměry rodičů. Jeden z těchto respondentů udává navíc ještě výpovědi rodičů a svědků. Co se týče názoru dítěte, kolizní

opatrovníky zajímají stanoviska dětí zejména na to, jak by to podle konkrétního dítěte mělo v jeho rodině po rozvodu rodičů vypadat, jak by si přálo navštěvovat rodiče, kterému nebude svěřeno do péče či zda by si například přálo střídavou výchovu. Názoru dítěte je přikládána váha vzhledem k jeho věku (podrobněji viz otázka č. 7). Svou roli při rozhodování kolizního opatrovníka hrají také již zmíněné majetkové poměry rodičů. Je důležité, aby se rodič mohl o své dítě postarat z finančního hlediska. Neznamená to, že má mít nadprůměrné příjmy, ale musí být schopen zajistit dítěti minimálně základní výživu, bydlení, ošacení, vzdělání, zdravotní péči. Velmi důležité jsou také časové možnosti rodiče a dostupnost školy pro dítě. Další dva probandi staví na druhé místo vztah dítěte k oběma rodičům. Teprve potom zkoumají jejich majetkové poměry.

Otázka č. 7: Dáte na názor dítěte, co se týče jeho svěřením do péče jednoho z rodičů? Jaký věk dítěte považujete za „věrohodný“ při vyjadřování názoru?

Respondenti se shodují, že názor dítěte je pro ně při rozhodování, kterému z rodičů jej svěřit, velmi důležitý. Jako pomyslnou hranici pro zjišťování názoru dítěte považují všichni dotazovaní vstup do 1. třídy základní školy. Pět z nich doplňuje, že se hranice může výrazně posouvat v závislosti na rozumové vyspělosti dětí a také tomu věnují pozornost a ke každému dítěti přistupují individuálně. Říkají, že některé děti působí v tomto ohledu vyspěle například v pěti letech, zato existují desetiletí, kteří svůj názor vyjádřit nedokážou. Jeden zaměstnanec se striktně řídí hranicí vstupu do základní školy. Jeden z respondentů dodává, že největší problémy s vyjadřováním názoru při pohovorech spatřuje u osob pubertálního věku.

Otázka č. 8: S jakými odborníky a institucemi při výkonu funkce kolizního opatrovníka spolupracujete?

Jeden dotazovaný odpovídá, že kolizní opatrovník spolupracuje se všemi institucemi, které souvisí s dětmi. Další čtyři jmenují školská a zdravotnická zařízení, poradny, mediační a krizová centra, policii, soudy a státní zastupitelství. Zbývající respondent uvádí pouze spolupráci se soudy.

Otázka č. 9: Provádíte sociální šetření v rodině?

Dotazovaní shodně sdělují, že pro tyto účely provádí kolizní opatrovník sociální šetření jen na podnět školy, lékaře či anonymní oznámení nebo v případě, že jeden z rodičů požádá o provedení šetření u druhého rodiče. Pokud žádný signál ani podnět nepřichází, sociální šetření kolizní opatrovník neprovádí ani v době před rozvodem, ani po rozvodu. Sociální šetření by provedli i v případě, že by dítě bylo svěřeno do péče jiné osoby než rodiče nebo pokud by bylo soudem vydáno předběžné opatření.

Otázka č. 10: Co Vás v rodině zajímá? Co při šetření sledujete?

Dotazovaní sociální pracovníci si všímají základních věcí, jako je kout pro dítě, zda má kde spát, připravovat se na vyučování a jestli má co jíst.

Otázka č. 11: S jakými reakcemi se nejčastěji při šetření v rodině setkáváte?

Pět z dotazovaných zaměstnanců přiznává, že se již několikrát setkali s počátečním odporem rodičů, ale situaci se vždy podařilo vysvětlit. S dalšími rodinami potíže neměli. Rodiče jsou podle slov jednoho z nich většinou přístupní a chápou, že kolizní opatrovník jedná na základě zákona. Jeden z respondentů uvedl, že se dosud při šetření v rodině s žádnými problémy neseťkal.

Otázka č. 12: Je častější svěřením dítěte do péče matky nebo do péče otce? Jak časté je stanovení střídavé, společné výchovy?

Všichni respondenti na otázku odpovídají, že nejčastěji je dítě svěřeno do péče matky a otců, kteří mají dítě ve své péči, je minimum. Jeden z nich dodává, že se v posledních letech procento mužů, kteří dostanou děti do své péče, zvyšuje. Další z dotazovaných říká, že důvodem tak častého svěřování dětí do péče matky je nezájem otců. Střídavou či společnou péči probandi téměř nenavrhují. Se společnou výchovou se setkal pouze jediný respondent, a to na velice krátkou dobu.

Otázka č. 13: S jakými problémy se ve funkci kolizního opatrovníka nejčastěji setkáváte?

Čtyři respondenti vidí jako problém to, že se rodiče mnohdy nemohou navzájem dohodnout na úpravě styku s dětmi a prodlužují tak délku celého řízení. Jeden z nich zmiňuje navíc skutečnost, že někteří rodiče spolu nejsou schopni vůbec hovořit a využívají kolizního opatrovníka jako prostředníka pro vyřizování vzkazů. Další dotazovaný vidí problémy zejména v oblasti výživného. Rodiče se často neshodnou na výši alimentů. Některé matky se opakovaně dožadují zvýšení výživného, neboť se domnívají, že tato částka náleží nejen dětem, ale i jim.

Otázka č. 14: Setkáváte se s popouzením dítěte vůči jednomu z rodičů, se syndromem zavrženého rodiče? Jak tyto situace řešíte?

Jeden zaměstnanec odpovídá, že se s popouzením dítěte vůči druhému rodiči setkává poměrně často. Pro vyřešení situace doporučuje rodičům navštívit poradenské zařízení. Pokud se domnívá, že je dítě manipulováno, navrhne soudu zadání znaleckého posudku. Se syndromem zavrženého rodiče se už také několikrát setkal, zejména v případech, kdy se otec například po pěti letech začne o dítě zajímat a následně se diví, že jej dítě nepřijímá. I v těchto situacích se podle dotazovaného může objevit manipulace. Další kolizní opatrovník sděluje, že tyto situace ve své praxi také již mnohokrát řešil. Snaží se rodičům nejprve domluvit, a přestože by neměl, provádí s rodiči mediaci. Nejdříve s každým zvlášť, následně s oběma. Prvním a zásadním bodem mediace je dle jeho slov otázka: jaký máme společný cíl? Pokračuje, že pokud se v této fázi nepodaří situaci zlepšit, odkazuje rodiče na krizové centrum a následný řízený styk s dítětem. Ten stanoví buď soud, nebo lze spolupracovat dobrovolně. Řízený styk probíhá většinou v rámci deseti setkání. Další tři dotazovaní udávají, že situace, kdy mají podezření na manipulaci dítěte, řeší pomocí znaleckých posudků. Jeden proband uvedl, že tento častý jev řeší stížností k soudu.

Otázka č. 15: Jaká je průměrná délka práce s jednou rodinou?

Jeden respondent tráví s jednou rodinou průměrně 2 hodiny v kanceláři a přibližně půl hodiny při jednání soudu. Od podání návrhu na úpravu poměrů dítěte bývá prý soudní jednání nařízeno zpravidla do tří týdnů. Další dotazovaný udává rozpětí práce s jednou rodinou od dvou měsíců do jednoho roku. Další říká, že pokud nejsou komplikace, dostane přibližně za dva až tři týdny, někdy i týden, předvolání k jednání a za další 2 týdny může proběhnout řízení. Za tři týdny může být tedy jeho úkol splněn. Další zaměstnanec udává jako průměrnou délku práce s jednou rodinou dva měsíce v případech, kde se neobjevují komplikace, až tři roky v případě, kde se nějaký problém vyskytne. Dodává, že eviduje i rodiny, kde se spory vlečou po celé dětství dítěte až do jeho plnoletosti. Dva zaměstnanci se shodují na době tři týdny až měsíc. Existují podle nich i případy, které trvají už roky. Podle jednoho z nich záleží hlavně na domluvě rodičů a na počtu jednání, která musí kolizní opatrovník navštívit.

Otázka č. 16: Co se děje, když s Vámi rodina nespolupracuje?

Všichni dotazovaní využívají možnosti uložit pořádkovou pokutu do výše 20 000 Kč. Čtyři z nich využívají také pohovoru před soudem. Jeden dodává, že pokud rodiče nejsou ochotni přivést své dítě k pohovoru, při kterém kolizní opatrovník zjišťuje přání dětí, musejí podepsat, že si nepřejí, aby s dítětem byl pohovor veden a kolizní opatrovník zprávu odešle soudu. Ten pak musí rozhodnout, většinou ale podle jeho slov schválí dohodu rodičů, aniž by o něčem dítě vědělo.

Otázka č. 17: Jak postupujete a jaké prostředky využíváte v případech, kdy dojde k maření rozhodnutí soudu a znemožňování styku dítěte s jedním z rodičů?

První dotazovaný odpovídá, že nejdříve musí dojít k soudní úpravě poměrů dítěte. Když jsou poměry nezletilých dětí upraveny, je třeba obrátit se na soud se stížností. Ten může rodiče napomenout nebo rodinu odkázat na některé odborné zařízení. Dalších pět respondentů by postupovalo stejně. Jeden z nich zdůrazňuje, že následkem znemožňování styku dítěte s jedním z rodičů může být i nepříjemný výkon rozhodnutí, kde je přítomna policie, rodiče s dítětem a kolizní opatrovník.

Otázka č. 18: Jak vypadá běžný pracovní den kolizního opatrovníka?

Všichni tvrdí, že běžnou náplní pracovního dne kolizního opatrovníka jsou zejména telefonáty, poradenství, psaní zpráv a záznamů o úkonech, pohovory s dětmi, několikrát týdně až každý den přítomnost u soudního jednání, třikrát týdně úřední hodiny, spolupráce s policií. Další náplní, ne však každodenní, jsou šetření v rodinách. Jeden proband upozorňuje také na fakt, že vždy musí někdo ze sociálních pracovníků držet pohotovost.

Otázka č. 19: S kým žijí děti do vydání rozhodnutí o svěřeni do péče?

Tři dotazovaní říkají, že rodiče se musí na péči o děti v době před rozvodem domluvit. Pokud by v této době vznikl boj o dítě, bude do sedmi dnů vydáno předběžné opatření (v případě ohrožení života dítěte do 24 hodin). Další tři sdělují, že lze péči o dítě soudně upravit i pro dobu trvání manželství.

Otázka č. 20: Spatřujete v právní úpravě týkající se sociálně právní ochrany dětí nějaké nedostatky?

Pět kolizních opatrovníků si stěžuje na příliš velké počty klientů a vysoké administrativní zatížení. To vše prý z důvodu malého množství pracovníků. Jeden z těchto respondentů vyhledal údaje z roku 2009, kdy na jednoho kolizního opatrovníka v Českých Budějovicích připadalo 596 spisů. Tento počet hodnotí jako nevýhodný a jako optimum udává 400 spisů ročně na jednoho opatrovníka. Další zaměstnanec vidí problém v tom, že lze jen doporučovat, domlouvat a navrhovat. Odkazuje na dobu před rokem 1995, kdy mělo oddělení sociálně právní ochrany dětí větší pravomoci, než jak je tomu dnes.

5 DISKUSE

Diskuse k otázce č. 1: Kdo bývá nejčastěji Vaším klientem?

Hned první otázka vyvolala v odpovědích respondentů rozpory. Část z nich se řídila ustanovením zákona, že kolizní opatrovník zastupuje dítě, druhá polovina tvrdila, že jejich klientem je rozpadající se rodina, tedy rodiče a jejich děti. Jak můžeme číst v publikaci Hrušákové, opatrovník je ustanoven dítěti, a to v případě, že žádný z rodičů jej nemůže zastoupit z důvodu možného střetu zájmů svých a svého dítěte (18). Je však třeba dodat, že i část pracovníků, kteří za své klienty považují celou rodinu, si je ustanovení zákona vědoma, ale vzhledem k tomu, že pokud chtějí chránit zájem dítěte, musejí pro zjištění poměrů rodiny spolupracovat také s rodiči.

Diskuse k otázce č. 2: Co je hlavním úkolem kolizního opatrovníka?

Kolizní opatrovnictví je druhem zákonného zastoupení, zřízeného rozhodnutím soudu. Takový opatrovník je povinen hájit zájmy osob v případech, kde by mohlo dojít ke střetu zájmu zákonného zástupce a zastoupeného (25). Na tom, že opatrovník má hájit zájmy nezaopatřeného dítěte, zjišťovat jeho stanoviska a přání ohledně jeho další výchovy, se shodují všichni respondenti z obou oddělení sociálně právní ochrany dětí, na který jsem prováděla výzkum. Jak ve své publikaci zmiňuje Průchová, vlastnímu rozhodnutí o rozvodu bude vždy předcházet předvolání a jednání u orgánu sociálně právní ochrany dětí, tedy právě jednání s kolizním opatrovníkem (47). Ten si nejprve pozve oba rodiče a následně i jejich nezletilé děti na pohovor. V rámci rozhovoru zjišťuje osobní data rodičů, jejich vzdělání, pracovního zařazení, výši příjmu, pracovní dobu apod. Dále vztahy mezi jednotlivými členy rodiny, včetně toho, kdo se dítěti věnuje, případné jednostranné ovlivňování dítěte proti jednomu rodiči či amorální nebo asociální chování některého z rodičů, které by mohlo narušit nebo ohrozit vývoj dítěte. Ptá se také, na základě čeho se rodiče dohodli na úpravě poměrů ke svým nezletilým dětem pro dobu po rozvodu a v případě jejich neshody žádá argumentaci podporující svěření dítěte do výchovy toho kterého rodiče. Šetří se i postoj druhého rodiče k těmto názorům a zjišťuje se, jaké jsou jeho alternativní návrhy. V neposlední řadě zjišťuje

opatrovník samozřejmě i povahu, zájmy a volnočasové aktivity dítěte (i kdo je platí), jeho prospěch, zdravotní stav, speciální potřeby dítěte a jeho výchovné problémy (6). Na základě těchto pohovorů, případně šetření v rodině zpracuje zprávu, kterou dodá opatrovnickému soudu. Předkládá v ní návrh na úpravu poměrů rodičů a dětí pro dobu po rozvodu, který je dle šetření opatrovníka nejvíce v zájmu dětí a ke kterému se ještě vyjadřuje před soudem (47).

Diskuse k otázce č. 3: U kolika klientů vykonává Vaše oddělení funkci kolizního opatrovníka?

Tři dotazovaní z Českých Budějovic uvedli, že tyto údaje neznají a že o tom nevedou ani žádné statistiky. Český statistický úřad uvádí, že v roce 2008 zaznamenaly České Budějovice celkem 604 rozvodů, v nichž figurovalo 340 nezletilých dětí (51). Z ročenky MPSV ČR za rok 2008 vyplývá, že OSPOD byl v celém Jihočeském kraji v roce 2008 ustanoven opatrovníkem v 6856 případech (54). Neukazuje však, v kolika případech jde o kolizní opatrovnictví. Na tomto místě považuji za vhodné zmínit Stanovisko MPSV ČR k organizačnímu zabezpečení sociálně právní ochrany dětí na obecních úřadech obcí s rozšířenou působností z dubna 2003. V něm se říká, že důležitým požadavkem je specializace jednotlivých pracovníků oddělení sociálně právní ochrany dětí na určitou agendu. To znamená, že obecní úřad obce s rozšířenou působností by měl disponovat pracovníky specializovanými zejména na terénní sociální práci, náhradní rodinnou péči, výkon opatrovnictví a poručenství a práci s dětmi s výchovnými problémy. Tomu by měl odpovídat rovněž počet pracovníků OSPOD. Zajišťování sociálně právní ochrany dětí by nemělo být směřováno s činnostmi na úseku sociální péče o rodinu a děti. Také je zde doporučeno, aby ve větších městech bylo vedle oddělení SPOD zřízeno také samostatné oddělení sociální prevence. Toto oddělení se má zaměřit na sociálně právní ochranu dětí s poruchami chování, děti ohrožené sociálně patologickými jevy a děti, na kterých byl spáchán trestný čin. Je samozřejmé, že při své činnosti musí oddělení sociální prevence úzce spolupracovat s oddělením sociálně právní ochrany dětí (28).

Diskuse k otázce č. 4: Jaký je průměrný počet dětí v jedné rodině z celkového počtu rodin, se kterým pracujete?

Respondenti vypovídají, že jejich pracoviště nevedou o tomto údaji statistiky, ale jednotliví zaměstnanci odhadují, že průměrně žijí v „jejich“ rodinách dvě děti. Vycházejí ze své několikaleté praxe. Počet spisů automaticky násobí dvěma a zdůvodňují to tím, že sourozenci, kteří mají stejné biologické rodiče, jsou vedeni v jednom spise. V rodinách klientů se často vyskytuje i více než jedno či dvě děti, avšak jsou-li již dospělí, neberou je dotazovaní v úvahu. Národní zpráva o rodině z roku 2004 uvádí, že pokud mají rozvádějící se manželé nezletilé děti, ve většině případů mají jedno dítě (rok 2002: 37 % všech manželství, tj. 58 % rozvádějících se manželství s dětmi). Dvě děti má přibližně každé čtvrté rozvádějící se manželství. Je tedy zřejmé, že ve více jak polovině rozvádějících se manželství, ve kterém figurují děti, je pouze jedno nezaopatřené dítě (37). Toto tvrzení potvrzuje ve své publikaci i Matoušek, když uvádí, že počet rozvádějících se manželství je téměř stejný jako počet dětí v těchto manželstvích (32).

Diskuse k otázce č. 5: Jak se kolizní opatrovník dozví o rodině, se kterou má pracovat? Jak dochází k prvnímu kontaktu mezi Vámi a klientem? Jak tento kontakt probíhá?

Rodiče zpravidla podají příslušnému soudu (v jehož obvodu dítě skutečně bydlí) návrh na schválení dohody o svěřeni nezletilého dítěte do péče jednoho z nich (21). Návrh na svěřeni dítěte do péče, resp. návrh na úpravu poměrů nezletilého dítěte pro dobu před rozvodem a po rozvodu, a návrh na rozvod manželství lze podat současně. Soud však zahájí nejprve řízení o úpravě poměrů nezletilého a až poté, co nabude rozsudek právní moci, může zahájit řízení o rozvod manželství (29). Prvním podnětem je pro zaměstnance předvolání k jednání o ustanovení úřadu kolizním opatrovníkem konkrétnímu dítěti. Toto předvolání zasílá orgánu sociálně právní ochrany dětí soud. K prvnímu kontaktu opatrovníka a rodiny dochází na základě pozvání, kterým opatrovník rodiče vyzve, aby se dostavili na OSPOD. Na této schůzce sociální pracovník zjišťuje základní informace a poměry rodičů. Na další schůzku přivede rodič

své dítě. Kolizní opatrovník provede s dítětem (bez přítomnosti rodiče) krátký pohovor o jeho představách rodiny po rozvodu.

Na základě těchto rozhovorů a případného šetření v rodině připraví pro potřeby soudu zprávu dokumentující celkové poměry v rodině. Kromě pohovorů a sociálního šetření si zajišťují také informace ze školy dítěte a od jeho lékařky (27). Jak zmiňuje Novák, v řízení o rozvod manželství může být rozhodnuto až poté, co je pravomocně ukončeno řízení o výkon rodičovské zodpovědnosti k nezletilým dětem narozeným z tohoto manželství, a to pro dobu po rozvodu. Jedná se o úpravu výchovy a výživy nezletilých dětí. Manželství nemůže být rozvedeno, pokud by to bylo v rozporu se zájmy těchto dětí (40). Pokud by se stalo, že některý z rodičů odmítne s orgánem sociálně právní ochrany dětí spolupracovat, může tento orgán využít svých zákonných prostředků. Z výzkumu vyplynulo, že nejčastěji respondenti využívají možnosti uložit rodiči pokutu do výše 20 000 Kč.

Podle zákona o SPOD lze pokutu ukládat opakovaně a je možné ji uložit do 6 měsíců ode dne, kdy byla povinnost porušena. Příjmy z pokut uložených obecním úřadem obce s rozšířenou působností jsou příjmem obce s rozšířenou působností, výnosy z pokut uložených krajským úřadem jsou příjmem rozpočtu kraje a výnosy z pokut uložených dalšími orgány sociálně právní ochrany jsou příjmem státního rozpočtu České republiky (71).

***Diskuse k otázce č. 6:** Na základě čeho se kolizní opatrovníci rozhodují při doporučení, kterému z rodičů svěřit dítě do péče?*

Odpovědi respondentů nabízejí dvě nejčastější kritéria, podle kterých se rozhodují. Jsou jimi přání dítěte a majetkové poměry rodičů. Stanovisko dítěte zjistí kolizní opatrovník v průběhu pěti- až desetiminutového rozhovoru.

Soud může také nařídit provedení znaleckého posudku, který je jedním z důležitých podkladů pro rozhodnutí soudu (56). Pokud má soud pochybnosti o některých údajích, které mu byly účastníky, znalci či kolizními opatrovníky sděleny, může k výslechu předvolat i nezletilého (4). Toto se však podle slov jednoho z dotazovaných sociálních pracovníků v 90 % nerealizuje, protože je to většinou spojeno s nepříjemným zážitkem

vyslýchaného dítěte. Informace o majetkových poměrech rodičů získává opatrovník z rozhovorů s rodičem, z předložených dokumentů či vlastním šetřením v rodině.

Před rozhodnutím, kterým soud rozvede manželství rodičů nezletilého dítěte, musí být tedy určeno řešení dvou otázek. Za první, kde bude dítě umístěno v době po rozvodu rodičů. A za druhé, kdo z rodičů a v jakém rozsahu bude přispívat na jeho výživu (48). Rozhodnutí o úpravě výkonu rodičovské zodpovědnosti je možné nahradit dohodou rodičů, která, aby byla platná, potřebuje podle § 26 odst. 3 ZOR schválení soudu. V procesu rozhodování o svěřením dítěte do výchovy rodičů soud sleduje hlavně zájem dítěte a bere přitom ohled na jeho osobnost, vlohy, schopnosti a vývojové možnosti, a bere zřetel na životní poměry rodičů. Soud přihlídně také k citové orientaci a zázemí dítěte, výchovným schopnostem a odpovědnosti rodičů, dále ke stabilitě budoucího výchovného prostředí, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem a k citovým vazbám mezi dítětem a sourozenci, prarodiči a dalšími příbuznými. Soud vždy bere v úvahu, kdo dosud kromě řádné péče o dítě dbal o jeho výchovu po stránce citové, rozumové a mravní (49). Pokud je rozvod nevyhnutelný, bylo by pro děti nejlepší, jak uvádí jeden z respondentů, aby dítě bydlelo stále ve stejném bytě/domě a střídali se u něj rodiče.

***Diskuse k otázce č. 7:** Dáte na názor dítěte, co se týče jeho svěřením do péče jednoho z rodičů? Jaký věk dítěte považujete za „věrohodný“ při vyjadřování názoru?*

Novelou zákona č. 91/1998 Sb. bylo zakotveno právo dítěte, které je schopno utvářet si vlastní názor a posoudit dosah rozhodnutí, vyjádřit tyto názory ke všem rozhodnutím rodičů, týkajících se podstatných záležitostí jeho osoby a má právo být slyšeno v každém řízení, ve kterém se o takových záležitostech rozhoduje. Těmto názorům je přikládána váha odpovídající věku a zralosti dítěte (14). V této souvislosti má dítě právo vyjadřovat se buď přímo, osobně, nebo prostřednictvím svého kolizního opatrovníka (35). Respondenti se při zjišťování názoru dítěte shodují na pomyslné věkové hranici. Jako tuto hranici označují věk šesti let, tedy dobu vstupu dítěte do první třídy základní školy. Není však možné řídit se striktně tímto pravidlem. Každé dítě je jiné a záleží na jeho rozumové a citové vyspělosti. Někdy je podle nich dostatečně rozumově vyspělé

dítě, kterému jsou čtyři roky, jindy například až dítě osmileté. Jeden z respondentů podotýká, že největší problémy s vyjadřováním názoru při pohovorech vidí u dětí pubertálního věku. Podle Bakaláře bývají tito lidé velmi často v opozici, a to zejména k rodiči stejného pohlaví, kterého nejvíce potřebují jako vzor k vytvoření sociální role. Ne všechna přání a požadavky dětí je možné akceptovat. Kromě rozumové a morální nezralosti a závislosti na dospělém člověku je dítě snadno korumpovatelné, vydíratelné a programovatelné. Pokud bude jeden z rodičů dítě úmyslně rozmazlovat a tolerovat mu nevhodné chování, pravděpodobně přetáhne dítě na svoji stranu. Stejně tak snadno jej může citově vydírat a programovat. Výsledkem bývá syndrom zavrženého rodiče. Význam či váhu dětského přání musí určit sám soudce. Nikde však není tato váha zmiňována (3).

Diskuse k otázce č. 8: S jakými odborníky a institucemi při výkonu funkce kolizního opatrovníka spolupracujete?

Podle sociologické studie Dudové a Hastrmanové to není tak dávno, kdy bylo řízení o úpravě poměrů k nezletilým dětem součástí řízení o rozvod. S účinností od 1. 8. 1998 však nemůže soud vyslovit rozvod manželství dříve, než nabude právní moci rozhodnutí o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu manželství. Toto zcela samostatné řízení tedy předchází řízení o rozvod a z toho vyplývá, že přední institucí, se kterou oddělení sociálně právní ochrany dětí spolupracuje, je soud (8). Jak ukázal provedený výzkum, dalšími spolupracujícími institucemi jsou školská zařízení, zdravotnická zařízení, rodinné poradny, krizová centra či policie. Zkrátka veškeré instituce, které se věnují péči o děti. Jak je uvedeno v § 12 ZSPOD, obecní úřad obce s rozšířenou působností může rodičům uložit povinnost využít pomoc odborného poradenského zařízení, pokud ji rodiče dítěti nezajistili a dítě tuto pomoc potřebuje nebo nejsou-li schopni schopní řešit problémy spojené s výchovou dítěte bez odborné poradenské pomoci, a to zejména při sporech o úpravě výchovy dítěte nebo úpravě styku s ním (71). Petr Šmolka v rozhovoru pro Hospodářské noviny uvádí, že více než 20 % klientů, kteří navštíví manželskou poradnu až v průběhu rozvodového řízení, bere

návrh na rozvod zpět a soužití se daří harmonizovat. Z tvrzení vyplývá, že odborné poradenství pomůže odvrátit až pětinu lidí od rozvodu (12).

Diskuse k otázce č. 9: Provádíte sociální šetření v rodině?

Jak ukázal mnou provedený výzkum, kolizní opatrovníci uskutečňují sociální šetření jen na podnět školy, lékaře či anonymní oznámení nebo v případě, že jeden z rodičů požádá o provedení šetření u druhého rodiče. Pokud žádný signál ani podnět nepřichází, sociální šetření kolizní opatrovník neprovádí ani v době před rozvodem, ani po rozvodu. Mé představy ohledně sociálního šetření byly zpočátku poněkud odlišné. Domnívala jsem se, že opatrovník absolvuje návštěvu v rodině vždy, má-li se dostatečně seznámit s poměry dané rodiny a vyhotovit doporučení týkající se svěřením dítěte do péče jednoho z rodičů, případně do střídavé nebo společné péče, a o způsobu a výši příspěvku na výživu dítěte rodičem, kterému nebude svěřeno do výchovy.

Ovšem z článku Novotné je zřejmé, že postup sociálního pracovníka je ovlivňován zejména časem. Jsou časté situace, kdy je sociálně-diagnostická fáze zúžena na první kontakt s dítětem a první sociální šetření, okamžité stanovení sociální diagnózy a určení opatření. Toto vše například během jedné hodiny (42).

Faktor času mi tedy dostatečně vysvětluje z mého pohledu nízkou četnost sociálních šetření v rodinách. Chápu také, že by rodina mohla vnímat návštěvu sociální pracovníce jako omezování a narušování soukromí. Vždyť jde o rozvod, nikoliv o týrání či zneužívání dětí.

MPSV ČR provedlo šetření týkající se dítěte a jeho rodiny a z jeho výsledků vyplývá, že naprostá většina dotazovaných by chtěla šetření v rodině při daném počtu klientů věnovat více času (1). Toto jejich přání mohu jedině podporovat, protože věřím, že šetření v rodině může přispět ke správnému rozhodnutí o výchově dítěte po rozvodu.

Diskuse k otázce č. 10: Co Vás v rodině zajímá? Co při šetření sledujete?

Kolizní opatrovníci, kteří se zúčastnili mého výzkumu, se při sociálních šetřeních zajímají nejvíce o to, zda má dítě kde spát, co jíst a jestli má v bytě nějaký svůj kout, kde by mělo soukromí, prostor pro hru či přípravu na vyučování. Nevyžadují žádné

nadstandardní bydlení. Černá uvádí, že v rámci návštěvy v rodině se hodnotí životní prostředí dítěte včetně hygienických podmínek. Sleduje se, jaký prostor má dítě k dispozici, zda má vlastní pokoj nebo alespoň určité soukromí a možnost nerušeně se připravovat do školy (6). Toto odborné stanovisko zcela koresponduje s tvrzeními respondentů.

Zaměstnanci orgánu sociálně právní ochrany dětí a zaměstnanci obecního úřadu obce s rozšířenou působností mají oprávnění navštěvovat dítě a rodinu v obydlí a zjišťovat v místě bydliště dítěte, ve škole, u jeho lékaře a v jiném prostředí, kde se dítě zdržuje, jak rodiče o dítě pečují, v jakých sociálních podmínkách žije a jaké má dítě chování. Přitom jsou oprávněni pořizovat zvukové a obrazové záznamy dítěte a prostředí, v němž žije. Šetření v rodinách provádí opatrovník na základě zvláštního oprávnění vydaného orgánem sociálně právní ochrany dětí (71).

Diskuse k otázce č. 11: S jakými reakcemi se nejčastěji při šetření v rodině setkáváte?

Dá se předpokládat, že se někdy v průběhu své praxe setká kolizní opatrovník při provádění sociálního šetření s negativními reakcemi. Konflikty jsou zkrátka součástí práce s lidmi. Důvodem neshod při sociálním šetření může být neochota rodiče ke spolupráci, pocit narušení jeho soukromí nebo třeba všeobecně rozšířená nedůvěra k profesi sociálního pracovníka a k sociálnímu odboru vůbec. V průběhu výzkumu bylo zjištěno, že pět ze šesti dotazovaných se už s nějakým problémem při šetření v rodině setkala. Podle jejich slov ale zatím nikdy nešlo o vážný konflikt. Jak uvedl jeden z respondentů, rodiče jsou většinou přístupní. Jednak vědí, že sociální pracovník provádí šetření s cílem pomoci rodině vyřešit jejich rozvodovou situaci, zejména zajistit nejlepší blaho jejich dětí. A jednak jsou si vědomi, že jim mohou být uložena určitá opatření, která mají za cíl přivést rodinu ke spolupráci s orgánem sociálně právní ochrany dětí.

Diskuse k otázce č. 12: Je častější svěřením dítěte do péče matky nebo do péče otce? Jak časté je stanovení střídavé, společné výchovy?

Z výzkumu vyplynul, jak se dalo očekávat, všeobecně rozšířený fakt o mnohem častějším svěřování nezletilých dětí do výhradní péče matky. Jak se asi mohou cítit otcové, kteří mají zájem o své dítě pečovat, a není jim to podle jejich představ umožněno? Jak je možné, že v 90 % soud rozhodne ve prospěch matky, když i otec by byl dobrým rodičem? Jde o jakýsi zažitý vzorec, zvyk. Zdá se, jako by otcové byli méněcenní. Jako ideální řešení výchovy se pochopitelně jeví společná péče obou rodičů. Nicméně skýtá v sobě řadu úskalí, pro která u nás zatím není příliš praktikována.

Spory o to, komu bude dítě svěřeno do péče, mohou být zdlouhavé a velmi nepříjemné. Platí, že v průběhu sporu se vztahy mezi rozcházejícími se partnery ještě více zhorší a problémy graduji. Dosud je zažitá praxe, kdy jsou nezletilé děti svěřovány ve valné většině do péče matky. Traduje se, že matka je dítěti schopna lépe zajistit zvýšenou péči (19). Ze statistik, odborné literatury i vlastního výzkumu je zřejmé, že i přes formální rovnost soudy stále svěřují děti po rozchodu manželů častěji do výhradní péče matkám. Masivní svěřování dětí matkám vyplývá z převládajících stereotypů a tradičních představ o mateřské a otcovské roli (9). Psychologické výzkumy však ukazují, že mnohdy je schopen zabezpečit péči o dítě lépe právě otec (19). Rozvod v drtivé většině případů znamená narušení nebo oslabení kontaktů mezi otcem a jeho dětmi. Novela zákona o rodině z roku 1998 přinesla možnost alternativního uspořádání porozvodové péče, a to formou společné a střídavé péče. Svěřením dítěte do společné nebo střídavé péče je ale ve statistikách zastoupeno v minimální míře. V posledních šestnácti letech bylo každý rok přibližně 90 % dětí svěřeno do výhradní péče matky a pouze kolem 8 % do výhradní péče otce. Určitá skupina mužů pociťuje tuto situaci jako diskriminační. Zásadním způsobem jsou znevýhodněni muži, jejichž bývalá manželka odmítá umožnit otcovi kontakt s dětmi (9). Je vědecky prokázáno, že plných 88 % otců má zájem o aktivní výchovu svých dětí a 56 % žádá před českými opatrovnickými soudy o svěřením dětí do své výlučné péče nebo do péče střídavé/společné. Přesto je dosahováno téměř stoprocentního svěřování nezletilých dětí do výlučné péče matky. Výzkumníci v oblasti rodiny zjistili, že důležitost matky pro výchovu dítěte je silně přeceňována. Hledání

pravdy o podstatě otcovství je těžké. Zakrývá ho příliš mnoho předsudků: o údajně nepřítomném, líném, nestarajícím se, násilném, neschopném otci, o rozpadu rodiny, o konci rodičovství. Jak tedy vypadá ona pravda o otcích? Po dlouhou dobu platilo, že hormonální kolotoč, kterým během těhotenství žena prochází, je biochemickým zahřívacím kolem pro zcela speciální vztah matky a dítěte. Nyní ale víme, že budoucí otcové prožívají zcela obdobné hormonální výkyvy, pouze s menší amplitudou. Také jejich hormonální hladina značně kolísá a odpovídá dost přesně vzoru jako u těhotné ženy. Různé studie prokázaly, že až 65 % všech budoucích otců zažívá u svého prvního dítěte výrazné těhotenské symptomy: únavu, změny chutě, změny nálad, bolesti hlavy. Když je dítě na světě, naváže k němu otec v normálním případě okamžitě silné citové vazby tak jako matka, a je i stejně kompetentní v zacházení s ním. V rozhodnutí o svěření do péče je přednostní zájem dítěte, nikoliv rodičů. Před zákonem jsou si tedy rodiče rovni. Následující tabulka ukazuje, jak je rovnost rodičů naplňována v soudní praxi (34).

Tabulka 3 - Počet nezletilých dětí svěřených do péče matky, otce a do střídavé péče

Rok	Celkem nezletilých dětí po rozvodu rodičů	Z toho soudem určeno do péče (v %)		
		Matky	Otce	Střídavá péče
1998	31 921	93,4	6,6	-
1999	31 388	94,1	5,8	0,1
2000	28 236	91,6	6,8	1,6
2001	31 398	92,0	6,1	1,9
2002	31 681	92,8	6,1	1,1
2003	32 824	90,3	7,2	2,1
2004	22 516	90,1	7,7	2,2

Zdroj: *Moderní koncept rodinného práva (34)*

Diskuse k otázce č. 13: S jakými problémy se ve funkci kolizního opatrovníka nejčastěji setkáváte?

Většina respondentů vidí jako nejčastější problém to, že se rodiče nemohou navzájem dohodnout na úpravě styku s dětmi a na výši výživného, z čehož se odvíjí prodlužování

délky celého řízení. S neshodami ohledně úpravy styku souvisí i časté bránění styku dítěte s druhým rodičem. Ve výsledcích výzkumu se objevila také informace, že někteří rodiče spolu nejsou schopni vůbec hovořit a využívají kolizního opatrovníka jako prostředníka pro vyřizování vzkazů. Tuto informaci potvrzuje ve svém článku i Novotná, která uvádí, že rodiče si prostřednictvím kolizního opatrovníka sdělují vzájemné nepřátelské postoje, aniž by se snažili konstruktivně a společně řešit výchovu svých dětí po rozvodu (42). Z provedeného výzkumu vyplynulo, že o něco častěji než s touto situací se prý kolizní opatrovníci setkávají s matkami, které se dožadují zvýšení výživného na dítě, neboť se domnívají, že z této částky by měly mít prospěch nejen děti, ale i ony samy.

K tomu lze říci jediné: platby na dítě mají být použity výhradně pro dítě a ne pro potřeby jednoho z rodičů nebo případně i dalších osob (34).

Častým jevem, se kterým se sociální pracovníce setkávají, je bránění styku dítěte s rodičem, kterému nebylo svěřeno do péče. Jak uvádí Teyber, důvodem pro změnu uspořádání péče o děti nebo změnu plánu návštěv, o kterém již bylo rozhodnuto, může být pro bránícího rodiče například nový sňatek bývalého partnera (60). Z Moderního konceptu rodinného práva však vyplývá, že v případě bránění styku jde o protizákonné jednání. Přesto však existují rodiče, kteří neviděli své dítě od rozvodu do jeho dospělosti ani jednou (34). Zákon o rodině v § 27 odst. 2 říká, že jestliže rodič opakovaně bezdůvodně ve styku brání, je tento stav považován za změnu poměrů a důsledkem je nové rozhodnutí o výchově (70). Ovšem v již zmíněném dokumentu zvaném Moderní koncept rodinného práva, který je zveřejněn na internetových stránkách sdružení Spravedlnost dětem, je poukázáno na ignoraci tohoto ustanovení zákona. Autor textu zde uvádí, že ze soudní praxe není znám ani jeden případ, kdy by soud bránění ve styku zabránil změnou svěřením do péče (34). Rodič, který nemá dítě svěřeno do výchovy, je omezen v tom, že má k výchovnému vlivu na dítě stanovenou kratší dobu. Má však i nadále právo požadovat po rodiči, který má dítě svěřeno do výchovy, výchovnou součinnost, tj. zejména informovat se na jeho zdravotní stav, školní prospěch i chování mimo školu, sledovat jeho řádnou výchovu, spolurozhodovat o budoucím povolání dítěte apod. Orgán sociálně právní ochrany dětí nemá žádnou nařizovací pravomoc,

pokud jde o vzájemné vztahy rodičů, řešení sporů mezi nimi apod., a stejně tak není v jeho moci zajistit vymahatelnost rodičovských práv jednoho z rodičů. Může však rodiči, který nerespektuje práva dítěte nebo druhého rodiče, domluvit a poučit ho o právní úpravě a následcích jeho chování. Může využít i některé z opatření, které mu dává ZSPOD a ZOR, jako například možnost uložit rodičům povinnost využít pomoc odborného poradenského zařízení, pokud rodiče nejsou schopni řešit problémy spojené s výchovou dítěte bez odborné poradenské pomoci, zejména při sporech o úpravě výchovy dítěte nebo úpravě styku s dítětem (ustanovení § 12 odst. 1) **(63)**. Jak tedy postupovat, když jeden rodič brání druhému rodiči ve styku s dítětem? Je-li styk upraven soudním rozhodnutím nebo soudně schválenou dohodou a jeden z rodičů ji nedodrží, je třeba bezodkladně podat návrh soudu, aby rozsah styku změnil. Soud nejprve vyzve druhého rodiče, aby rozhodnutí o styku plnil. Pokud výzva zůstane bezvýsledná, může soud uložit rodiči peněžitý trest a ve stanovené lhůtě zařídit odnětí dítěte rodiči, u kterého je ve výchově a předat jej druhému rodiči. V případě, že se situaci nepodaří vyřešit těmito způsoby, může být zahájeno trestní stíhání rodiče pro trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí, který je upraven v ustanovení § 337 trestního zákoníku **(56)**. Předpokladem pro zahájení trestního stíhání je skutečnost, že dotyčnému byla již pravomocně uložena pokuta za nerespektování soudního rozhodnutí nebo rozhodnutí jiného správního orgánu, které se týká výchovy nezletilého dítěte. V tomto případě lze uložit trest odnětí svobody až na tři léta **(19)**.

***Diskuse k otázce č. 14:** Setkáváte se s popouzením dítěte vůči jednomu z rodičů, se syndromem zavrženého rodiče? Jak tyto situace řešíte?*

Výzkum na obou odděleních SPOD prokázal nutnost častého řešení daných situací. Jako jejich řešení navrhují zaměstnanci návštěvy poradenských zařízení, zadání znaleckých posudků či návrhy na řízený styk rodiče s dítětem. Nejprve se ale snaží s rodiči dohodnout a plní zde roli mediátora. Jak uvádí Teyber, mediace nabízí konstruktivnější způsob řešení sporů a minimalizuje tím jejich dopad na dítě. Zprostředkovatel je nestranný odborník disponující znalostí rodinného práva, psychologie a vyjednávacích technik. Rozvádějící se rodině pomáhá jasně definovat

sporné otázky a dosáhnout dohody v nejlepším zájmu všech zúčastněných. Mediátor nikomu nestraní, nikoho neobviňuje ani nerozhoduje za manžele. Poskytuje jim návrhy a pomoc s vytvářením rodičovských plánů, ale konečné rozhodnutí zůstává na rodičích (60). Jak bylo řečeno, mediátor je nestranný odborník. Kolizní opatrovník však hájí blaho a nejlepší zájem nezletilého dítěte. Z toho plyne, že kolizní opatrovník není oprávněn mediaci provádět. To ostatně zmiňuje i jeden z respondentů. Nicméně je jasné, že sociální pracovník se snaží rodině pomoci a skrze svoji povinnost poskytovat odborné poradenství sem promítá i myšlenku mediace. Podle Novotné nastávají v životě situace, kdy rozhodnutí soudu o styku rodiče a dítěte není respektováno a je mařeno neustálými výmluvami rodiče, který má dítě ve své péči, zejména na nemoc dítěte nebo nechut' dítěte se s druhým rodičem stýkat. Výsledkem jsou zpřetrhané vztahy mezi dítětem a rodičem. Takové dítě na něj zapomíná a vzájemně se odcizují. Nejtypičtější jsou situace, kdy je rozsah styku dítěte s druhým rodičem stanoven na dobu od pátku odpoledne do neděle večer, a to jednou za dva týdny. Pokud jim je ale styk v tuto dobu prvním rodičem díky výmluvám několikrát po sobě znemožněn, může rychle dojít k odcizení, u malého dítěte již po šesti týdnech. Pak se může lehce stát, že se dítě s druhým rodičem ani nechce vidět (43). Jak ukázal výzkum provedený v Českých Budějovicích a Českém Krumlově, mnohdy si tento stav rodič způsobí také vlastním jednáním, přesněji řečeno svojí neaktivitou, kdy o dítě několik let neprojeví zájem. Dvojice Gjuričová - Kubička tvrdí, že obnovit tento vztah bývá nesnadné nebo i nemožné. Odborně se hovoří o syndromu odcizeného rodiče (11). V Čechách se podle Kolumpekové pojem syndrom odcizeného dítěte v současné době překládá nejčastěji jako syndrom zavrženého či odmítaného rodiče (26). Bakalář odhaduje syndrom zavrženého rodiče u 25 % dětí svěřených do výchovy jednomu z rodičů. Každoročně jde o zhruba 7600 dětí. Mírnější projevy syndromu se ale objevují i u ostatních dětí. Odhaduje se, že v České republice je ročně kolem 15 000 popuzených dětí, což je téměř polovina dětí každoročně rozvedených rodin. Zcela bezproblémové vztahy k druhému rodiči po rozvodu jsou v České republice spíše výjimečné. Týkají se asi 15 % dětí, které prošly rozvodem svých rodičů (3). Kolumpeková ve svém článku popisuje syndrom odcizeného rodiče jako proces, kdy je dětem vůči rodiči předkládána kritika a

vštěpována nelibost až odpor, který nemá své opodstatnění. Zahrnuje také nadměrné zveličování drobných nedostatků nebo běžných negativních povahových rysů. Tento syndrom je v původním smyslu vnímán jako aktivní popouzení dítěte rodičem, se kterým žije, proti druhému rodiči, bránění dítěti v kontaktu s chybějícím rodičem, neodůvodněnými obviněními ze zneužívání dítěte chybějícím rodičem. Tento jev se objevuje logicky především u toho rodiče, který s dítětem žije. Odcizení rodiče však nevzniká pouze popouzením, svou roli zde hraje i samo dítě, které se podílí na rozvinutí syndromu nezávisle na rodiči. Programující rodič přispívá k odcizení jak vědomě, tak podvědomě. Dítě záhy pocítuje k odcizenému rodiči strach, odpor až nenávisť i přesto, že jejich původní vztahy byly hezké a kvalitní (26). Psychoterapeut Skalík se ve svém článku o rodičovství po rozvodu vyjadřuje k názoru, že i odloučení rodiče mohou velmi dobře pečovat o rozvoj dětí. Píše, že tento názor je stále ještě ojedinělý a zastíněný společenskými předsudky, sám s ním však souhlasí. Vyjadřuje zde své potěšení z toho, že oblast výzkumu i média věnují více pozornosti funkčním rodinám a nepopisují jen patologické a dramatické příběhy. Tvrdí, že přijetí stavu a pozitivní nahlížení může odloučeným rodičům pomáhat vytvářet zdravé vztahy s dětmi. Pokud partneři odstoupí od boje, objeví se prostor pro respektování partnera ve prospěch společného působení na děti. Společně se mohou domlouvat na výchovných aspektech, dítě je ovlivňováno dvěma důvěryhodnými, byť oddělenými, osobami. Oba rodiče tím získávají novou roli, která je všem mnohem více srozumitelná a čas strávený s dítětem může být intenzivnější (52).

Diskuse k otázce č. 15: Jaká je průměrná délka práce s jednou rodinou?

Úkony vykonávané pracovníky oddělení sociálně právní ochrany dětí jsou velmi různorodé. Klienti řeší různě závažné situace vyžadující odlišnou míru a délku pomoci. Co se týká výlučně práce kolizního opatrovníka, respondenti uvádějí, že případ jedné rodiny mohou vyřešit přibližně za dva až tři týdny. Jinak je tomu v situacích, kdy se vyskytnou určité problémy, zejména v oblasti úpravy styku dítěte s druhým rodičem a ohledně výše výživného. Z hlediska hodinové dotace odpovídá práce kolizního opatrovníka podle slov jednoho dotazovaného dvěma hodinám zjišťování poměrů a půl

hodině přítomnosti na jednání soudu. Černá ve své publikaci uvádí, že téměř dvě třetiny (63 %) sociálních pracovníků, které se účastnily jejího výzkumu, považuje čas, který mohou věnovat práci na jednom případě za dostatečný. Přitom čas, který pracovníci nejčastěji věnují jednomu případu, se pohybuje v rozmezí dvou až tří hodin **(6)**. Této informaci odpovídají i výsledky mnou provedeného šetření.

Diskuse k otázce č. 16: Co se děje, když s Vámi rodina nespolupracuje?

Výsledky výzkumu ukazují, že kolizní opatrovníci zúčastněných oddělení využívají dvě opatření, a to napomenutí a uložení pořádkové pokuty.

Z § 12 odst. 1 zákona 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí vyplývá možnost obecního úřadu obce s rozšířenou působností uložit rodičům povinnost využít pomoci odborného poradenského zařízení v případě, že rodiče nejsou schopni řešit problémy spojené s výchovou dítěte bez této pomoci, zejména při sporech o úpravě výchovy dítěte, a dále v případě, kdy dítě odbornou pomoc potřebuje, úřad ji předtím doporučil, ale rodiče ji dítěti nezajistili. Z tohoto důvodu může opatrovník udělit rodiči na základě § 59a ZSPOD pokutu do 20 000 Kč. Tentýž zákon také stanoví povinnosti rodiče, a to v § 53 odst. 2 písm. a) až c). Podle něj mají rodiče povinnost spolupracovat s orgány sociálně právní ochrany při ochraně zájmů a práv dítěte, na výzvu příslušného orgánu se dostavovat k osobnímu jednání, předkládat listiny a další doklady a poskytnout informace potřebné pro výkon sociálně právní ochrany. Tímto ustanovení je rodičům uložena také povinnost umožnit za určitých podmínek návštěvu sociálního pracovníka v obydli, kde dítě žije, pokud je to nezbytné k zajištění práv dítěte. Při neplnění těchto povinností je orgán sociálně právní ochrany dětí oprávněn uložit rodiči pořádkovou pokutu do 20 000 Kč, kterou lze uložit i opakovaně a do šesti měsíců ode dne, kdy byla povinnost porušena. Příjem z pokut je příjmem státního rozpočtu **(71)**. Napomenout rodiče může OSPOD podle zákona o rodině v případě, že to vyžaduje zájem na řádné výchově dítěte **(70)**.

Diskuse k otázce č. 17: Jak postupujete a jaké prostředky využíváte v případech, kdy dojde k maření rozhodnutí soudu a znemožňování styku dítěte s jedním z rodičů?

Respondenti tvrdí, že v první řadě musí dojít k soudní úpravě poměrů dítěte. Pokud jsou poměry nezletilých dětí již upraveny, podávají stížnost k soudu, který může rodiče napomenout nebo je odkázat na odborné poradenské zařízení. Jak je podrobněji uvedeno v diskusi k otázce č. 13, vědomé znemožňování styku dítěte s druhým rodičem může být impulzem ke změně poměrů. Opatrovník tedy může tomuto rodiči poradit ohledně návrhu na zahájení řízení o změně úpravy výchovy nezletilého dítěte. Může také rodičům uložit povinnost využít pomoc odborného poradenského zařízení, pokud nejsou schopni řešit problémy spojené s výchovou dítěte bez odborné poradenské pomoci, zejména při sporech o úpravě výchovy dítěte nebo úpravě styku s dítětem. Pokud nadále bude vědomě docházet k bránění styku dětí a rodiče, kterému nebyly svěřeny do péče, může dojít k výkonu rozhodnutí, což zejména pro děti představuje velmi stresující situaci. Výkon rozhodnutí popisuje Instrukce ministerstev ze dne 5. dubna 2007, kterou se upravuje postup při výkonu soudních rozhodnutí o výchově nezletilých dětí takto: Orgány a osoby účastníci se provádění výkonu rozhodnutí způsobí na povinného, aby se soudnímu rozhodnutí podrobil dobrovolně. Nevylučují-li to okolnosti případu, dbají na to, aby bylo dítěti poskytnuto potřebné vysvětlení nastalé situace, a to způsobem odpovídajícím věku a rozumové vyspělosti dítěte. V případě potřeby orgán sociálně právní ochrany dětí poskytne nebo zprostředkuje odbornou pomoc dítěti, popř. rodičům. Orgány a osoby účastníci se provádění výkonu rozhodnutí vždy postupují s maximální možnou rychlostí tak, aby v řízení nedocházelo ke zbytečným průtahům. Příslušný orgán sociálně právní ochrany dětí je povinen na žádost soudu zajistit účast svého pracovníka při provádění výkonu rozhodnutí, a to i tehdy, je-li výkon prováděn mimo stanovenou pracovní dobu. Bude-li výkon rozhodnutí proveden v době, kdy je dítě ve škole nebo jiném školském zařízení, uvědomí o tom soudní vykonavatel bezprostředně před jeho provedením ředitele nebo učitele dítěte a současně požádá o to, aby dítě bylo na chystaný výkon rozhodnutí připraveno. Výkon rozhodnutí se provede takovým způsobem, aby mu nebyly přítomny ostatní děti, které školské zařízení navštěvují. Je-li dítě v době výkonu rozhodnutí umístěno ve zdravotnickém

zařízení, uvědomí soudní vykonavatel zdravotnické zařízení o nařízeném výkonu rozhodnutí a zařídí jeho vydání při propuštění jen tomu, komu bylo svěřeno do výchovy (20). Další obranou oprávněného rodiče může být zahájení trestního stíhání proti rodiči, který styku brání, pro trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí.

Diskuse k otázce č. 18: Jak vypadá běžný pracovní den kolizního opatrovníka?

Podle provedeného výzkumu patří mezi každodenní činnosti kolizních opatrovníků zejména poradenství, psaní zpráv pro soud, psaní záznamů o úkonech, pohovory s dětmi, několikrát během týdne musí být opatrovník přítomen soudnímu jednání, třikrát týdně má úřední hodiny. Zvládnout musí i šetření v rodinách.

Nejčastější činnosti, které kolizní opatrovník v rámci své funkce vykonává, stanoví zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí: opatrovník působí na rodiče a pomáhá jim při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o dítě, poskytuje nebo zprostředkovává odborné poradenství, vede evidenci a spisovou dokumentaci dětí, spolupracuje s poradenskými, školskými a zdravotnickými zařízeními, s policií, podává soudu zprávy o poměrech dítěte i rodičů, provádí pohovory s dětmi, provádí šetření v rodinách a ukládá výchovná opatření a pokuty (71).

Diskuse k otázce č. 19: S kým žijí děti do vydání rozhodnutí o svěřením do péče?

Na otázkách týkajících se péče o děti v době, kdy nejsou upraveny poměry o jejich výchově, se musí rodiče domluvit. Pokud by v této době vznikl boj o dítě, může být vydáno předběžné opatření. Péči o dítě pro dobu trvání manželství lze upravit i soudně. Pokud spolu manželé nežijí, ale jejich manželství nadále trvá, a nedohodnou-li se o úpravě výchovy a výživy dítěte, může soud na návrh jednoho z nich nebo i bez návrhu rozhodnout, komu bude svěřeno do výchovy a jak bude každý přispívat na jeho výživu. Pokud spolu manželé nežijí a hodlají se rozvést, je vhodné spojit řízení o úpravě poměrů nezletilých dětí za trvání manželství s úpravou poměrů pro dobu po rozvodu. Jak je zmíněno již výše, nastane-li situace, že manželé spolu nežijí a nejsou schopni se dohodnout na úpravě poměrů k nezletilým dětem, je vhodné navrhnout vydání předběžného opatření, kterým soud alespoň prozatímně upraví poměry dětí do doby, než

bude vydáno rozhodnutí o výchově dítěte. Předběžné opatření bude vydáno do sedmi dnů, v případě ohrožení života dítěte do 24 hodin **(56)**.

Diskuse k otázce č. 20: Spatřujete v právní úpravě týkající se sociálně právní ochrany dětí nějaké nedostatky?

Největší problém spatřují dotazovaní nikoliv v právní úpravě, nýbrž v personálním zajištění sociálně právní ochrany dětí.

Z výzkumu, který na přelomu roku 2008 a 2009 provedl Výzkumný ústav práce a sociálních věcí je zřejmé, že počet klientů převyšuje optimální množství pracovníků. Reálně zajišťovalo výkon sociálně právní ochrany dětí v průměru celkem 7,1 pracovníků, ovšem za optimální počet se v průměru udává 9,4 pracovníků. Za Českou republiku tedy činil rozdíl průměrně 2,3 úvazku. Co se týká Jihočeského kraje, má v deklarovaném reálném a optimálním počtu úvazků nejmenší rozdíl (0,6 úvazku). Daný výzkum se zabýval také otázkou, jak snížit administrativní zatížení pracovníků, avšak žádný návrh, jak administrativu po obsahové stránce zjednodušit, z řad respondentů nevzešel. Všichni respondenti se shodně domnívají, že to není možné, neboť vše, co vykonávají, má svůj účel. Podle nich má největší podíl na administrativě vedení spisové dokumentace, záznamy z jednání s klientem, z šetření, dále pak zprávy pro účely soudu a zdržují prý i předvolánky k jednání **(1)**. Jak uvádí také Šťastná, personální zajištění výkonu SPOD není dostatečné. S ohledem na počet řešených případů připadajících na jednoho sociálního pracovníka (cca 150 - 200 případů), jehož těžiště práce by mělo primárně spočívat v soustavné terénní sociální práci, je zřejmý alarmující nedostatek počtu pracovníků v oblasti sociálně právní ochrany dětí. Navrhuje, aby na každém obecním úřadě obce s rozšířenou působností fungovalo oddělení sociálně právní ochrany a případně oddělení sociální prevence se sociálními pracovníky specializovanými na ochranu dětí s výchovnými problémy nebo páchajícími trestnou činností, které vyžadují zvýšenou pozornost (specializovanými sociálními pracovníky). Specializace by se dále měla především týkat zajišťování náhradní rodinné péče (práce s dětmi s výchovnými problémy a páchajícími trestnou činností) a práce s dětmi týranými a zneužívanými. Vedle toho je třeba dostatečně personálně zabezpečit výkon opatrovnictví a terénní sociální

práce. Zajišťování více agend najednou klade vysoké nároky na pracovníky, kteří nemohou systematicky rozvíjet svou činnost v jedné oblasti a zvyšovat si svou odbornost, což se nepřímo odráží na výsledcích činnosti, jejíž charakter se transformuje spíše do podoby zachraňování a řešení nejakutnějších případů. V současné době dochází ke kumulaci pracovních činností téměř u 70 % obecních úřadů obcí s rozšířenou působností (58). Tento fakt potvrzují i mnou dotazovaní respondenti. Další problém, který se již týká právní úpravy, vidí v tom, že mohou pouze doporučovat, domlouvat a navrhopvat. Odkazují na dobu před rokem 1995, kdy mělo oddělení sociálně právní ochrany dětí větší pravomoci, než jak je tomu dnes. Přitom sborník Rodina a dítě uvádí, že novela ZSPOD č. 134/2006 Sb. přinesla výrazné posílení postavení orgánů sociálně právní ochrany. Nově mohou například nařídít rodičům, jakož i dítěti, návštěvu odborného poradenského zařízení, pokud rodiče nejsou schopni řešit problémy spojené s výchovou dítěte bez odborné poradenské pomoci, zejména při sporech o úpravě výchovy dítěte nebo úpravě styku s dítětem a byla-li jim návštěva takového zařízení dříve doporučena. Jestliže přistoupí OSPOD k nařízení této povinnosti a ta není jedním z rodičů plněna, mělo by být v zájmu dítěte okamžitě přistoupeno k uložení pokuty, k čemuž je správní orgán rovněž oprávněn (35).

6 ZÁVĚR

Záměrem práce bylo objasnit poskytování sociálně právní ochrany dětem, jejichž rodiče se rozhodli pro rozvod. Ten s sebou nese mnoho záležitostí, které je třeba před rozvodem obstarat. Na prvním místě stojí nezaopatřené děti. Jsou to právě ony, kterých se celá práce týká. K samotnému vydání rozhodnutí o rozvodu manželství může někdy vést dlouhá a trnitá cesta. Aby byly děti před těmito „trny“ chráněny, upravuje zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí funkci opatrovníka, který bude dítě při záležitostech souvisejících s rozvodem jeho rodičů chránit a hájit veškerá jeho práva. Hlavním cílem práce bylo popsat úlohu kolizního opatrovníka v souvislosti s rozvodem manželství, ve kterém žijí nezletilé děti. Druhý cíl směřoval k platné právní úpravě sociálně právní ochrany dětí v souvislosti s rozvodem rodičů a úkolem bylo zjistit nedostatky této právní úpravy, navrhnout řešení zjištěných nedostatků a případně adekvátní změny platné právní úpravy.

Z provedeného výzkumu vyplynulo, že jako velký problém se kolizním opatrovníkům jeví nízké personální zajištění systému, malý rozsah pravomocí a často se setkávají také s obtížemi souvisejícími s výživným. Na základě toho vzešly následující **návrhy změn**:

- při zachování současného systému vykonávání několika agend jedním pracovníkem najednou **navýšit počet pracovníků**, kteří se v rámci své profese budou věnovat koliznímu opatrovnictví
- návrh na **rozšíření pravomocí** kolizního opatrovníka – např. možnost vydání předběžného opatření pro situace, kdy ještě není pravomocně rozhodnuto o výchově dítěte a jeden z rodičů odváží dítě do svého bydliště
- pro výpočet výše výživného zavést **orientační tabulky**, které předkládají doporučenou výši příspěvku v závislosti na věku dítěte a příjmu povinného rodiče, a zároveň **stanovení minimální výše výživného**.

Dále uvádím několik návrhů, jejichž realizace by podle mého názoru mohla být v případě podrobnějšího rozpracování pro oblast SPOD přínosem:

- navrhuji, aby se kolizní opatrovník **specializoval pouze na rozvodové situace** a jiné oblasti (kurátorství, týrané a zneužívané děti apod.) zajišťoval jiný specializovaný pracovník
- kolizní opatrovník by měl být natolik **vzdělán v oboru psychologie** či psychiatrie, aby byl schopen rozpoznat, jestli je dítě zmanipulované apod.
- dále navrhuji provádět při shromažďování podkladů pro vydání doporučení o úpravě poměrů dětí povinně v každé rodině **sociální šetření**. S tím by souviselo další časové vytížení opatrovníků, nicméně v souladu s návrhem, který předkládám na prvním místě, vidím tuto možnost jako reálnou. Někdo bude jistě namítat. Může se stát, že bude vzrůstat nedůvěra k povolání sociální pracovníce a rodina se může cítit nepříjemně. V souvislosti s tím se ve mně perou dvě myšlenky. A to na kvalitu rozhodnutí o budoucnosti dítěte a na přílišnou kontrolu rodiny, která rozvodem nevystavuje dítě vážnému nebezpečí ani ohrožení života, jako je tomu v případech týrání a zneužívání dětí.

Věřím, že některé z těchto návrhů by při bližším rozpracování mohly vést k efektivnější ochraně dětí. Některá doporučení nejsou nejnovějším objevem a domnívám se, že se v legislativě sociálně právní ochrany dětí v brzké době objeví.

Mým záměrem při psaní této práce bylo osvětlit úlohu kolizního opatrovníka dítěte v řízení souvisejícím s rozvodem jeho rodičů a zjistit případné nedostatky v oblasti sociálně právní ochrany dětí. Tento text může sloužit jako studijní materiál či jako návod pro řešení zjištěných nedostatků. Domnívám se, že cíl práce byl splněn.

7 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

1. *Analýza současného stavu v oblasti terénní činnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí a stanovení optimálních podmínek výkonu sociálně-právní ochrany dětí ve vazbě na počet klientů* [online]. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2009 [cit. 2010-05-02].
Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/8669/Projekt_HR170_08_def.pdf.
2. ARNOLDOVÁ, A.: *Slovník sociálního zabezpečení*. 1. vyd. Praha: Galén, 2002. ISBN 80-7262-175-0.
3. BAKALÁŘ, E. a kol.: *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2006. 124 s. ISBN 80-246-1089-2.
4. BAKALÁŘ, E. a kol.: *Slyšení nezletilého dítěte před opatrovnickým soudem*. 1. vyd. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-119-2.
5. BAKALÁŘ, E. – NOVÁK, D.: *Syndrom zavrženého rodiče v České republice* [online]. Spravedlnost dětem [cit. 2010-07-19].
Dostupné z: <http://www.iustin.cz/Litera/BAKNOV.asp>.
6. ČERNÁ, M.: *Rozvod, otcové a děti*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. ISBN 80-86432-10-6.
7. DISMAN, M.: *Jak se vyrábí sociologická znalost*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2008. 372 s. ISBN 978-80-246-0139-7.
8. DUDOVÁ, R. - HASTRMANOVÁ, Š.: *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. 129 s. Sociologické studie. ISBN 978-80-7330-124-8.

9. DUDOVÁ, R.: *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2008. 234 s. ISBN 978-80-7330-136-1.
10. DUNOVSKÝ, J. a kol.: *Sociální pediatrie: Vybrané kapitoly*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 1999. 279 s. ISBN 80-7169-254-9.
11. GJURIČOVÁ, Š. – KUBIČKA, J.: *Rodinná terapie: Systemické a narativní přístupy*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2003. 184 s. ISBN 80-247-0415-3.
12. GROSMANOVÁ, M.: Manželský poradce pomůže odvrátit pětinu lidí od rozvodu. *Hospodářské noviny*, 2003, roč. 47, č. 113. ISSN 0862-9587.
13. HENDL, J.: *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 407 s. ISBN 80-7367-040-2.
14. HOLUB M. – NOVÁ, H.: *Zákon o rodině: Komentář a předpisy související*. 6. aktualizované a doplněné vyd. Praha: Linde, 2004. ISBN 80-7201-451-X.
15. HRUŠÁKOVÁ, M. – KRÁLÍČKOVÁ, Z.: *České rodinné právo*. 3. přepracované a doplněné vyd. Brno: Doplněk, 2006. 400 s. ISBN 80-7239-192-5.
16. HRUŠÁKOVÁ, M. a kol.: *Rodinné právo*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 1993. 160 s. ISBN 80-85765-06-3.
17. HRUŠÁKOVÁ, M.: *Rodinné právo v aplikační praxi: Rozvod – Děti – Výživné*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2000. 41 s. ISBN 80-7179-293-4.
18. HRUŠÁKOVÁ, M. a kol.: *Zákon o rodině: Komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005. 502 s. ISBN 80-7179-912-2.

19. CHODĚRA, O.: *Partnerství, manželství a paragrafy*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002. 108 s. ISBN 80-247-0217-7.
20. Instrukce Ministerstva spravedlnosti, Ministerstva vnitra, Ministerstva zdravotnictví, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstva práce a sociálních věcí ze dne 5. 4. 2007 [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2007 [cit. 2010-07-20].
Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7286/Instrukce_142_2007.pdf.
21. *Jak postupovat u rozvodu* [online]. Bona poradna, 2002 - 2010 [cit. 2010-06-14].
Dostupné z: <http://www.volny.cz/bona-linka/rozvod.html>.
22. JANIŠ, K.: Partnerství, manželství, rodičovství a středoškolská mládež. In *Socialia 2004*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004. s. 345 - 353. ISBN 80-7041-247-X.
23. KAHOUN, V. a kol.: *Vybrané kapitoly k sociální práci: Sociální práce II*. 1. vyd. Praha: Triton, 2007. ISBN 978-80-7387-064-5.
24. KOLDINSKÁ, K.: Sociálně-právní ochrana. In *Sociální správa*. Praha: Portál, 2002. s. 151-160. ISBN 80-7178-560-1.
25. *Kolizní opatrovník* [online]. Sagit [cit. 2010-04-14]. Dostupné z:
http://www.sagit.cz/pages/lexikonheslatxt.asp?cd=151&typ=r&levelid=oc_113.htm
26. KOLUMPEKOVÁ, A.: *Co je syndrom odcizeného rodiče?* [online]. Český helsinský výbor [cit. 2010-07-14]. Dostupné z:
<http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2008040701>.
27. *Kritéria pro posuzování kvality výchovných schopností rodičů* [online]. [cit. 2010-04-10]. Dostupné z: <http://www.hosted-webs.com/dite/kriteria.html>.

28. LIPNER, M.: *Stanovisko Ministerstva práce a sociálních věcí k organizačnímu zabezpečení sociálně-právní ochrany dětí na obecních úřadech obcí s rozšířenou působností* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2003 [cit. 2010-05-14].
Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7277/Stanovisko_MPSV_01.pdf.
29. LUŽNÁ, R.: *Chceme se rozvést. – Jak postupovat?* [online]. AZ Rodina, 17. 3. 2008 [cit. 2010-06-14]. Dostupné z: <http://www.azrodina.cz/2255-chceme-se-rozvest-jak-postupovat>.
30. MATĚJČEK, Z. – DYTRYCH, Z.: *Krizové situace v rodině očima dítěte*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002. 128 s. ISBN 80-247-0332-7.
31. MATĚJČEK, Z.: *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-83-6.
32. MATOUŠEK, O.: *Sociální práce v praxi: Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 352 s. ISBN 80-7367-002-X.
33. MIŠÍKOVÁ, J.: *Základy sociologie rodiny*. Ostrava: Ostravská univerzita Ostrava, 2003. ISBN 80-7042-291-2.
34. *Moderní koncept rodinného práva* [online]. Spravedlnost dětem [cit. 2010-04-14].
Dostupné z: <http://www.iustin.cz/files/koncept8.pdf>.
35. MOTEJL, O. a kol.: *Rodina a dítě*. 1. vyd. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2007. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv.
36. MUCHA, I.: *Texty ze sociologie*. 1. vyd. Praha: 999, 2001. 223 s. ISBN 80-86391-04-3.

37. *Národní zpráva o rodině* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 29. 4. 2005 [cit. 2009-10-12].
Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf.
38. *Národní zpráva o rodině (zkrácená verze)* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2004 [cit. 2009-10-12]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/900/zprava_zkr.pdf.
39. Návrh novely zákona. *Sociální práce*, 2005, roč. 2005, č. 2, s. 31-40. ISSN 1213-624. Důvodová zpráva.
40. NOVÁK, T. – PRŮCHOVÁ, B.: *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. 144 s. ISBN 978-80-247-1449-3.
41. NOVOTNÁ, V.: *Péče o děti a rodinu*. 1. vyd. Praha: Institut pro místní správu, 2001.
42. NOVOTNÁ, V.: Sociální práce s rodinou při poskytování sociálně-právní ochrany dětí. *Právo a rodina*, 2008, roč. 10, č. 8, s. 1-5. ISSN 1212-866X.
43. NOVOTNÁ, V.: Spory rodičů – stále velký problém. *Právo a rodina*, 2007, roč. 9, č. 10, s. 1-3. ISSN 1212-866X.
44. PLAŇAVA, I.: *Jak se (ne)rozvádět*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 1994. 120 s. ISBN 80-7169-129-1.
45. PLECITÝ, V. – SALAČ, J.: *Základy rodinného práva*. 1. vyd. Praha: Eurounion, 2001. 364 s. ISBN 80-7317-002-7.

46. *Porozvodové konflikty*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2009. Informační leták.
47. PRŮCHOVÁ, B.: *Slušný rozvod*. 1. vyd. Brno: ERA, 2002. ISBN 80-86517-25-X.
48. RADVANOVÁ, S. – ZUKLÍNOVÁ, M.: *Kurs občanského práva: Instituty rodinného práva*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1999. 227 s. ISBN 80-7179-182-2.
49. *Rozvod manželství* [online]. [cit. 2010-04-14].
Dostupné z: <http://www.rozvodmanzelstvi.cz/cz/rozvod-manzelstvi>.
50. *Rozvodovost* [online]. Český statistický úřad [cit. 2010-01-12]. Dostupné z:
[http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/1D00355EB8/\\$File/400709a3.pdf](http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/1D00355EB8/$File/400709a3.pdf).
51. *Rozvody podle místa pobytu* [online]. Praha: Český statistický úřad [cit. 2010-07-14]. Dostupné z:
[http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/4E002A0A7B/\\$File/401909rc01.pdf](http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/4E002A0A7B/$File/401909rc01.pdf).
52. SKALÍK, I.: Dobrým rodičem lze zůstat i po rozvodu. *Hospodářské noviny*, 2003, roč. 47, č. 31. ISSN 1213-7693.
53. SLÁDEK, D.: Jihočeskému kraji ubyli v prvním čtvrtletí obyvatelé, nejvíce na Strakonicku [online]. 15. 6. 2010 [cit. 2010-06-21]. Dostupné z:
<http://www.regionalnioviny.cz/detail.php?zid=1276582565&tid=1214170507&servis=eko&kat=soc&kraj=jck&okres=>.
54. *Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2008* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2009 [cit. 2010-06-14]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7870/rocenka_2008b.pdf. ISBN 978-80-7421-004-4.

55. *Systém sociálně-právní ochrany dětí v ČR* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 14. 7. 2009 [cit. 2010-04-12]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/7243>.
56. ŠMOLKA, P. - MACH, J.: *Manželská a rodinná trápení z pohledu právníka a psychologa*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. 192 s. ISBN 978-80-7367-448-9.
57. ŠPECIÁNOVÁ, Š.: *Sociálně-právní ochrana dětí*. 1. vyd. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2007. 36 s. ISBN 978-80-86991-27-6.
58. ŠŤASTNÁ, J.: *Informace o výstupech z dotazníkového šetření MPSV provedeného v roce 2003 k dopadu reformy veřejné správy na výkon sociálně-právní ochrany* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2004 [cit. 2010-07-02]. Dostupné z: aplikace.mvcr.cz/archiv2008/2003/aktualit/2004/mladez/pril3.doc.
59. TESAŘOVÁ, P.: *Vyživovací povinnost z pohledu sociálně-právní ochrany dětí* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2008 [cit. 2010-07-19]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/104587/pedf_m/DP-vyzivovaci_povinnost.txt. Diplomová práce.
60. TEYBER, E.: *Děti a rozvod: Jak pomoci dětem vyrovnat se s rozvodem rodičů*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2007. ISBN 978-80-7255-163-7.
61. TOMEŠ, I. a kol.: *Sociální správa*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. 304 s. ISBN 978-80-7367-483-0.
62. TYL, J.: Střídavá péče je prokázaně pro děti lepší. *Právo a rodina*, 2006, roč. 8, č. 11. ISSN 1212-866X.

63. *Úprava styku obou rodičů s dítětem, spory mezi rodiči při jeho uskutečňování* [online]. Praha: Kancelář veřejného ochránce práv, březen 2010 [cit. 2010-07-14]. Dostupné z: <http://www.ochrance.cz/chcete-si-stezovat/zivotni-situace-problemy-a-jejich-reseni/uprava-styku-obou-rodicu-s-ditetem-spory-mez-rodici-pri-jeho-uskutecnovani/>.
64. VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie: Dětství, dospělost*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 528 s. ISBN 80-7178-308-0.
65. VANÍČKOVÁ, E.: *Stres dítěte v rozvodové a porozvodové situaci* [online]. Spravedlnost dětem [cit. 2010-07-19]. Dostupné z: <http://www.iustin.cz/art.asp?art=21>.
66. VEJVALKOVÁ, Z.: Právo dětí vyrůstat ve své vlastní rodině nebývá respektováno. *Sociální práce*, roč. 2006, č. 1, s. 19-21. ISSN 1213-6204.
67. *Vybrané mezinárodní dokumenty v péči o rodinu a děti*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2000. 240 s. ISBN 80-85529-85-8.
68. *Vývoj sňatečnosti a rozvodovosti v ČR* [online]. Český statistický úřad, 18.10.2002 [cit. 2010-01-12]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/2002edicniplan.nsf/tab/B6003EE2FB>.
69. *Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, v platném znění*
70. *Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění*
71. *Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění*

8 KLÍČOVÁ SLOVA

Dítě

Kolizní opatrovník

Rodina

Rozvod

Sociálně právní ochrana dětí

9 SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ČSÚ	Český statistický úřad
MPSV ČR	Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky
OSPOD	orgán sociálně právní ochrany dětí
SPOD	sociálně právní ochrana dětí
ZOR	zákon o rodině
ZSPOD	zákon o sociálně právní ochraně dětí

10 PŘÍLOHY

Příloha č. 1 - Otázky pro pracovníky oddělení sociálně právní ochrany dětí, kteří vykonávají funkci kolizních opatrovníků

Příloha č. 2 - Průměrné reálné a ideální počty sociálních pracovníků a kurátorů na oddělení, podle krajů

Příloha č. 3 - Rozvody podle délky trvání manželství v krajích (rok 2009)

Příloha č. 4 - Rozvody podle příčiny rozvratu manželství

Příloha č. 5 - Průběh opatrovnického řízení

Příloha č. 1: Otázky pro pracovníky oddělení sociálně právní ochrany dětí, kteří vykonávají funkci kolizních opatrovníků

1. Kdo je Vaším klientem?
2. Co je hlavním úkolem kolizního opatrovníka?
3. U kolika klientů vykonává vaše oddělení funkci kolizního opatrovníka?
4. Jaký je průměrný počet dětí v jedné rodině z celkového počtu rodin, se kterými pracujete?
5. Jak se kolizní opatrovník dozví o rodině, se kterou má pracovat? Jak dochází k prvnímu kontaktu mezi Vámi a klientem? Jak tento kontakt probíhá?
6. Na základě čeho se kolizní opatrovníci rozhodují při doporučení, kterému z rodičů svěřit dítě do péče?
7. Dáte na názor dítěte, co se týče jeho svěření do péče jednoho z rodičů? Jaký věk dítěte považujete za „věrohodný“ při vyjadřování názoru?
8. S jakými odborníky a institucemi při výkonu funkce kolizního opatrovníka spolupracujete?
9. Provádíte sociální šetření v rodině?
10. Co Vás v rodině zajímá? Co při šetření sledujete?
11. S jakými reakcemi se nejčastěji při šetření v rodině setkáváte?
12. Je častější svěření dítěte do péče matky nebo do péče otce? Jak časté je stanovení střídavé, společné výchovy?
13. S jakými problémy se ve funkci kolizního opatrovníka nejčastěji setkáváte?
14. Setkáváte se s popouzením dítěte vůči jednomu z rodičů, se syndromem zavrženého rodiče? Jak tyto situace řešíte?
15. Jaká je průměrná délka práce s jednou rodinou?
16. Co se děje, když s Vámi rodina nespolupracuje?
17. Jak postupujete a jaké prostředky využíváte v případech, kdy dojde k maření rozhodnutí soudu a znemožňování styku dítěte s jedním z rodičů?
18. Jak vypadá běžný pracovní den kolizního opatrovníka?

19. S kým žijí děti do vydání rozhodnutí o svěření do péče?
20. Spatřujete v právní úpravě týkající se sociálně právní ochrany dětí nějaké nedostatky?

Zdroj: *vlastní*

Příloha č. 2: Průměrné reálné a ideální počty sociálních pracovníků a kurátorů na oddělení, podle krajů

kraj	sociální pracovníci		kurátoři		celkem	
	reálný	optimální	reálný	optimální	reálný	optimální
Hl. m. Praha	9,5	11,1	2,4	4,3	11,9	15,4
Středočeský	5,4	8,0	1,5	2,5	7,0	10,5
Jihočeský	4,8	6,1	1,2	1,7	6,0	6,6
Plzeňský	3,6	4,5	0,9	1,4	4,6	6,0
Karlovarský	7,3	8,4	2,4	3,0	9,7	10,9
Ústecký	8,2	10,6	4,4	5,6	12,6	16,3
Liberecký	6,4	7,6	2,4	3,4	8,8	11,0
Královéhradecký	4,8	6,2	1,8	2,6	6,6	8,8
Pardubický	3,7	5,2	1,3	1,9	5,1	7,1
Vysočina	4,1	5,8	1,0	1,5	5,2	7,4
Jihomoravský	3,9	5,2	1,5	2,0	5,5	7,1
Olomoucký	6,8	8,4	1,9	2,8	8,7	11,3
Zlínský	5,3	7,2	1,3	2,1	6,6	9,3
Moravskoslezský	5,4	6,7	1,6	2,2	7,0	9,2
celkem	5,4	7,0	1,7	2,4	7,1	9,4
N	195	192	194	189	194	188

Zdroj: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí

Příloha č. 3: Rozvody podle délky trvání manželství v krajích (rok 2009)

	Celkem	v tomto podle délky trvání manželství					
		méně než 1 rok	1 rok	2 – 4 roky	5 – 9 let	10 – 14 let	15 a více let
Česká republika	29 133	307	1 216	4 237	5 925	4 771	12 677
Hlavní město Praha	3 150	27	153	589	633	483	1 265
Středočeský kraj	3 541	58	161	534	768	583	1 437
Jihočeský kraj	1 731	32	66	238	328	310	757
Plzeňský kraj	1 543	29	79	216	302	268	649
Karlovarský kraj	1 110	12	62	201	253	181	401
Ústecký kraj	2 805	18	95	442	650	461	1 139
Liberecký kraj	1 401	17	52	206	328	238	560
Královéhradecký kraj	1 597	20	64	215	326	269	703
Pardubický kraj	1 361	13	68	172	248	230	630
Vysočina	1 157	17	51	140	235	181	533
Jihomoravský kraj	3 047	16	103	440	578	470	1 440
Olomoucký kraj	1 741	12	75	224	326	281	823
Zlínský kraj	1 461	12	51	166	286	249	697
Moravskoslezský kraj	3 488	24	136	454	664	567	1 643

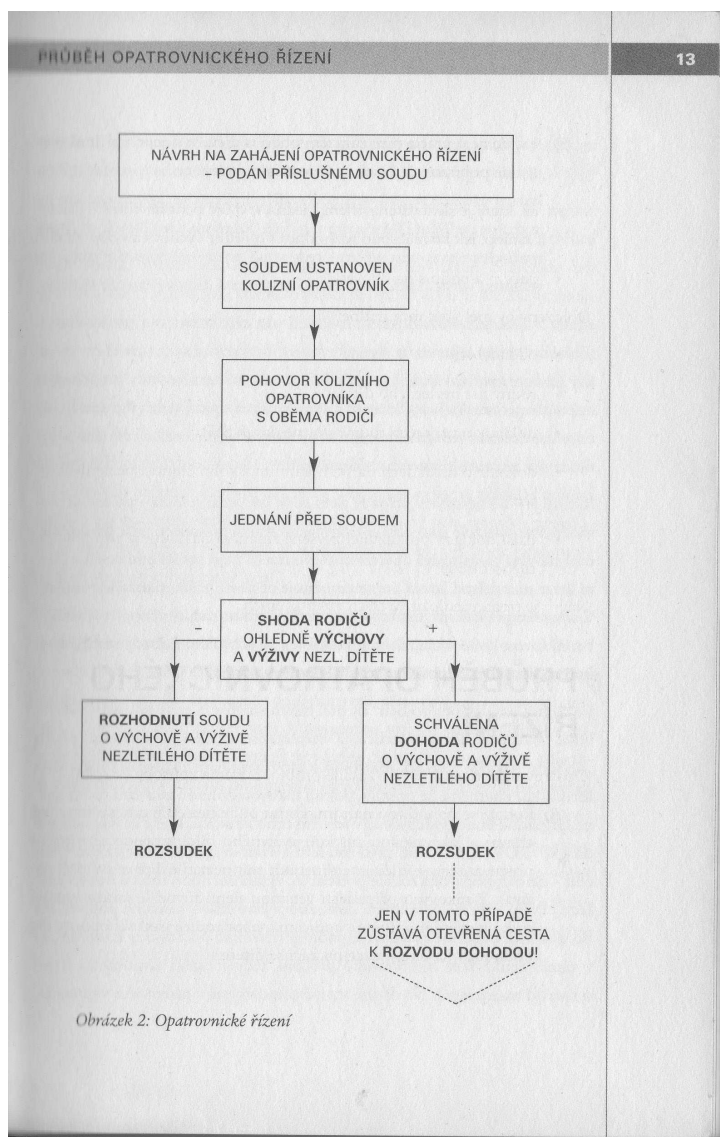
Zdroj: ČSÚ

Příloha č. 4: Rozvody podle příčiny rozvratu manželství

Rok	Příčina na straně muže			Příčina na straně ženy		
	alkoholismus	rozdíly povah	nevěra	alkoholismus	rozdíly povah	nevěra
1989	10,8	37,3	15,8	1,0	37,3	14,7
1990	10,3	40,5	15,0	1,4	49,1	16,8
1991	10,0	40,8	14,8	1,0	40,8	13,6
1992	10,0	43,4	14,8	1,0	43,4	13,4
1993	9,5	48,4	14,1	0,8	48,4	12,1
1994	9,2	49,1	13,7	0,8	49,1	11,5
1995	9,4	48,8	12,9	0,7	49,9	10,5
1996	8,8	49,3	12,4	0,7	50,3	9,5
1997	8,7	49,2	12,3	0,8	50,5	9,0
1998	8,1	50,7	12,0	0,8	51,7	8,4
1999	6,4	44,9	8,9	0,7	47,1	6,4
2000	5,8	47,0	8,0	0,5	49,1	5,6
2001	5,2	46,5	7,2	0,5	47,4	4,7

Zdroj: ČSÚ

Příloha č. 5 - Průběh opatrovnického řízení

Zdroj: *Slušný rozvod (47)*